

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu
Sotsioloogia eriala

Laura Kall

**LASTE ELUGA RAHULOLU JA SEDA MÕJUTAVAD LÄHIKESKKONNA
TEGURID**

Bakalaureusetöö

Juhendajad: Kadri Soo, MA
prof. Veronika Kalmus

Tartu 2020

ABSTRACT

Title: Children's life satisfaction and environmental factors affecting it

The aim of this bachelor's thesis is to find out the relationships between children's overall life satisfaction and various socio-demographic characteristics and children's social environments. More specifically, the children's assessments to their family, school and friends, as well as their experience with the social mediation of Internet use and the impact of these assessments on overall life satisfaction are examined.

For the analysis, data from EU Kids Online 2018 survey with 1020 Estonian kids aged 9-17 were used. While the EU Kids Online survey focused mainly on children's and their parents' internet use, digital literacy and online risk awareness, it included the indicators of life satisfaction, and children's social environments and relations. The data were collected in the form of a face-to-face structured interview or as a self-filling questionnaire on a tablet. To find out how socio-demographic factors and different environments are connected with children's overall life satisfaction multinomial logistic regression was used.

The results of the analysis show that relationships with family, children assessment of their family's socio-economic position and children's age are the factors that have the most significant impact on children's overall life satisfaction. Well-being at home, at school and satisfaction with friends also play an important role in children's overall life satisfaction. The results showed that the closer relationships children have with their parents and other family members, the higher their overall satisfaction with their lives is. Friend-related well-being is significantly related to life satisfaction among children who give lower ratings to their overall life satisfaction, suggesting that the lower ratings children give to their family-related well-being, the more important role friends, their attention, support and care play in children lives. In the case of social mediation of Internet use, it was found that children with higher life satisfaction experience more parental mediation of Internet use, while children with lower life satisfaction receive more help and support from friends when using the internet, which also proves the importance of having friends for children with lower life satisfaction.

Keywords: children's life satisfaction, well-being, children's perspective, subjective well-being

AUTORIDEKLARATSIOON

Kinnitan, et olen töö koostanud iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Laura Kall

28.05.2020

SISUKORD

ABSTRACT.....	2
SISSEJUHATUS	6
1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE JA PROBLEEMISEADE	8
1.1 Laste heaolu ja selle määratlemine	8
1.2 Erinevate keskkondade ja suhete mõju laste heaolule	10
1.2.1 Vanemad ja kodune keskkond	12
1.2.2 Kool, sõbrad ja eakaaslased	13
1.2.3 Online-keskkond ja internetikasutuse sotsiaalne vahendamine	15
1.3 Ülevaade varasematest eluga rahulolu uuringutest Eestis	17
PROBLEEMI PÜSTITUS	20
2. METOODIKA	21
1.4 Andmed ja valim.....	21
1.5 Analüüsis kasutatud tunnuste kirjeldus.....	22
1.6 Analüüsimeetodid	25
3. ANALÜÜS	27
1.7 Laste üldine eluga rahulolu	27
1.8 Kodu, kooli ja sõpradega seotud heaoluhinnangud ja internetikasutuse sotsiaalne vahendamine	29
1.9 Regressioonanalüüs.....	31
1.9.1 Oma elu keskpäraseks hindavad lapsed	32
1.9.2 Oma elu heaks hindavad lapsed	34
4. ARUTELU JA JÄRELDUSED	36
KOKKUVÕTE	40
KASUTATUD ALLIKAD	42

SISSEJUHATUS

Laste heaolu on tänapäeval oluline ja aktuaalne teema. Laste heaolu on väga lai ja elastsete piiridega mõiste, mida on võimalik määratleda erinevatest eluvaldkondadest lähtuvalt ja millel ei ole ühtset definitsiooni (Ben-Arieh, Casas, Frønes ja Korbin, 2014). See on laste olukorra ja positsiooni hindamise kontseptuaalne keskpunkt, mille käsitlemisel tuleb arvestada, et lapsed on praegused kodanikud, kes on võimelised aktiivselt ühiskonnaelus osalema ning kelle heaolu hindamisel tuleb arvestada nende endi arvamuse ja hinnangutega (Ben-Arieh jt, 2014).

Tänapäeval lähtutakse laste heaolu uurimisel üha enam laste subjektiivsetest hinnangutest ja ollakse arvamusel, et lapsed on tähtsad andmeallikad (Casas, 2019). Lapsekeskne lähenemine ja laste enda perspektiiv on oluline, kuna laste arvamus ja hinnangud lähevad sageli täiskasvanute omast lahku ja seega on järeltuste tegemine ja otsuste langetamine puhtalt täiskasvanute vaatenurgast vale (Ben-Arieh jt, 2014). Täiskasvanud ei oska sageli hinnata, kuidas lapsed end mingis olukorras tunnevad, mida mõtlevad ning millised on nende arusaamad erinevatest teemadest ja olukordadest (Ben-Arieh, 2010).

Üks heaolu oluline ja kognitiivne mõõde on rahulolu eluga üldiselt (Ben-Arieh jt, 2014). Oma töös uuringi, kui rahul on Eesti lapsed oma eluga üldiselt. Töö eesmärgiks on uurida seoseid laste üldise eluga rahulolu ja erinevate sotsiaaldemograafiliste tegurite ning lapsega vahetult seotud keskkondade vahel. Keskkondadeks, millele töös keskendun, on kodu, kool, sõbrad ja internetikeskkond, kuna need on keskkonnad, milles laps veedab kõige suurema osa oma ajast ja seega on need lapse jaoks kõige vahetumad. Interneti puhul keskendun oma töös peamiselt internetikasutuse sotsiaalsele vahendamisele, mis väljendab laste ja talle lähedaste inimeste vahelist interaktsiooni. Minu teada pole nii suures vanuserühmas (9-17-aastased) Eestis varasemalt laste eluga rahulolu põhjalikult käsitletud ning erinevate keskkondade kaasamine töösse võimaldab anda laiemat ja ülevaatlikumat pildi laste üldisest eluga rahulolu mõjutavatest teguritest.

Töö on jaotatud nelja peatükki. Esimene peatükk koosneb teoreetilisest ülevaatest, milles tutvustan laste subjektiivse heaolu mõistet, selle uurimisvõimalusi ning seda mõjutavaid tegureid, keskendudes peamiselt sotsiaaldemograafilistele teguritele ning laste eluga seotud

keskkondadele ja suhetele. Töö teises peatükis annan ülevaate metoodikast. Tutvustan kasutatud andmeid, kirjeldan valimit, töös kasutatud tunnuseid ja analüüsimeetodeid. Töö kolmandas peatükis esitan analüüsi peamised tulemused. Analüüsi põhiosas toon välja erinevate sotsiaaldemograafiliste karakteristikute ja lapse lähikeskkondade mõju nende üldisele eluga rahulolule. Töö neljandas peatükis arutlen analüüsitulemuste üle ja seostan neid töö teoreetilise osaga.

1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE JA PROBLEEMISEADE

1.1 Laste heaolu ja selle määratlemine

Laste heaolu määratlemine

Heaolu kontseptsioon on keeruline, sellel puuduvad konkreetsed piirid ja ühine definitsioon ning laste heaolu mõistmine ei ole kunagi ühtne. Heaolu mõiste on heterogeenne ja mitmeti mõistetav ning selle muudab veelgi keerukamaks selle subjektiivsus ning asjaolu, et heaolu saab seostada erinevate eluvaldkondadega, mis kõik lähenevad mõistele mõnevõrra erinevast perspektiivist (Ben-Arieh jt, 2014). Eristada on võimalik näiteks sotsiaalset, materiaalist ja emotsionaalset heaolu, kusjuures iga valdkond lähtub heaolu ning selle olemuse defineerimisel ja hindamisel oma valdkonnale iseloomulikest väärtustest ja eelistustest (Ben-Arieh jt, 2014). Kuna heaolu hõlmab nii mitmeid eri vaatenurki ja eluvaldkondi ning võimaldab keskenduda eri tasanditele, teemadele ja perspektiividele, on see väärtuslik näitaja, hindamaks lapse elu eri aspekte (Ben-Arieh jt, 2014).

Heaolu mõiste defineerimine ja käsitlemine on tihedalt seotud sellega, kuidas seda on ajalooliselt defineeritud ja mõistetud (Sandini, 2014). Laste heaolu defineerimine sõltub ka laste õiguste ja sotsiaalse staatuse ning lapseea määratlustest, mis on kujundatud soo, klassi, vanuse ja etnilise kuuluvuse järgi ning mõjutatud sellest, kuidas erinevates ühiskondades laste eest hoolitsemine on korraldatud (Sandini, 2014). Heaolu hõlmab hea ja halva elu paljusid võimalikke mõõtmeid, laste õigusi ja nende täidetust, majanduslikku ja emotsionaalset elukvaliteeti, psühholoogilist seisundit, sotsiaalset keskkonda ning arengu- ja eneseteostuse võimalusi (Ben-Arieh jt, 2014). Heaolu definitsiooni järgi on heaolu seisund, milles inimene on õnnelik, terve ja jõukas, mis tähendab, et heaolu viitab nii subjektiivsetele tunnetele ja kogemustele kui ka elutingimustele (Ben-Arieh jt, 2014). UNICEF Innocent'i poolt välja antud 7. aruandekaardis on välja toodud kuus näitajat, mis kirjeldavad lapse heaolu ja hõlmavad nii subjektiivseid näitajaid kui ka elutingimusi kirjeldavaid näitajaid: materiaalne heaolu, tervis ja turvalisus, haridus, suhted pere ja eakaaslastega, käitumine ja riskid ning inimese enda hinnang oma subjektiivsele heaolu (UNICEF, 2007). Laste heaolust täieliku ja õige ülevaate saamiseks tuleks heaolu mõõtmisel ja hindamisel arvesse võtta nii objektiivseid kui ka subjektiivseid näitajaid. Objektiivsete näitajatena tuleks vaadelda näiteks

laste elutingimusi ja majanduslikku olukorda ning subjektiivsete näitajatena nii laste kui ka neid ümbritsevate täiskasvanute ettekujutusi, hinnanguid ja püüdlusi oma elu kohta ning sealhulgas ka laste subjektiivseid hinnanguid oma heaolule (Ben-Arieh jt, 2014).

Laste perspektiiv laste heaolu hindamisel

Laste heaolu mõõtmisel on oluline eristada laste heaolu täiskasvanute arvamusest nende heaolu kohta (Casas, 2011). Tänapäeval käsitletakse last kui andmeallikat ja laste heaolu uurimisel lähtutakse käsitlesest „laps siin ja praegu“ (Ben-Arieh, 2010). Laste heaoluga seonduvat iseloomustatakse kui lapsekeskset ja interdistsiplinaarset valdkonda, mis hõlmab lisaks traditsioonilistele valdkondadele nagu tervishoid, haridus ja sotsiaalteenused, ka laste endi väljavaateid ning milles peetakse oluliseks laste enda arvamust (Ben-Arieh, 2010; Sandini, 2014). Kui meid huvitab laste heaolu ja see, mida lapsed antud hetkel kogevad, on oluline koguda subjektiivset informatsiooni laste igapäevaelu, suhete, vaadete ja tunnete kohta (McAuley ja Rose, 2014) ning seetõttu ongi lapsed ja noored ning nende hinnangud oma elu eri aspektidele olulised andmeallikad (Casas, 2019). Laste vaatenurgast lähtumine on oluline seetõttu, et lapsevanemate ja kõrvalseisvate ekspertide hinnangud ei kajasta tegelikku olukorda laste heaolule vaid täiskasvanute arvamust laste heaolust, seepärast ei anna ainult täiskasvanute arvamusele tuginemine selget ja täielikku ülevaadet lapsega toimuvast (Ben-Arieh jt, 2014). Lisaks aitab andmete kogumine lastelt endilt nende heaolu paremini mõista ja edendada (Kutsar, Soo ja Raid, 2018).

Laste heaolu ja õigused

Laste hinnang oma heaolule ja eluga rahulolu on tihedalt seotud ka laste õiguste ja nende täidetusega (Soo ja Kutsar, 2019), mistõttu on laste õiguste täidetuse heaolu hindamisel oluline aspekt. Tänapäeval on ÜRO lapse õiguste konventsioonis lastele omistatud õigused täiskasvanute õigustega võrdsed ja nendega peaaegu identsed (Sandini, 2014) ning lapsi võetakse kui aktiivseid ühiskonnaelus osalejaid ja nende enda kogemust peetakse üha olulisemaks (James ja Prout, 2015). Rahvusvahelisel tasandil sai huvi lastelt kogutava info vastu alguse ÜRO lapse õiguste konventsiooni vastuvõtmisega 1989. aastal (Kutsar jt, 2018) ning seetõttu tulekski õiguste täidetuse hindamisel lähtuda konventsioonis kehtestatud õigustest. ÜRO lapse õiguste konventsioonis eristatakse kolme liiki õigusi: hoolitsus, kaitse

ja osalemine (Lapse õiguste konventsioon, 2008). Viimane on konventsiooni kõige uuenduslikum osa, mis on ühtlasi ka aluseks lähenemisele, milles laps on kui aktiivne sotsiaalne toimija, mistõttu on oluline pidev laste arvamuse küsimine ja nende kaasamine erinevates lapsi mõjutavates eluvaldkondades nagu kool, pere- ja kogukond (Soo ja Kutsar, 2019). Mida rohkem lapsed tunnevad, et nende õigused on täidetud, seda kõrgemalt hindavad nad ka oma heaolu (Soo ja Kutsar, 2019). Rahvusvahelise laste heaolu uuringu¹ 2018. aasta Eesti andmetest selgus, et mida rohkem on 12-aastaste laste hinnangul nende elus õigused täidetud, seda enam nad ka arvavad, et neil on hea elu (Children's Worlds kodulehekül, i.a.).

Õiguste täidetuse väljendub ka kodu, kooli ja sõpradega seotud hinnangutes (Soo ja Kutsar, 2019). Rahvusvahelise laste heaolu uuringu 2018. aasta andmetel hindavad lapsed kodu, kooli ja sõpradega seotud heaolust kõige kõrgemaks oma peresuhetega seotud heaolu („Children's Worlds“, Soo ja Kutsar, 2019 kaudu). Ka õiguste täidetuse puhul hindasid Eesti lapsed kõige enam täidetuks õigust elada koos hoolitsevate ja armastavate vanematega, millest väljendub, et õiguste täidetust mõjutab tugevalt lapse heaolu õigustega seotud keskkonnas, milleks antud juhul on kodukeskkond („Children's Worlds“, Soo ja Kutsar, 2019 kaudu). Õigust olla koos enda valitud sõpradega hindasid täidetuks need lapsed, kes tundsid, et neil on palju sõpru, kellega nad hästi läbi saavad („Children's Worlds“, Soo ja Kutsar, 2019 kaudu). Seosed õiguste täidetuse ja laste heaolu vahel väljendavad, et laste hinnanguid oma õiguste täidetusele mõjutab läbisaamine pereliikmetega ja sõprussuhete kvaliteet (Soo ja Kutsar, 2019).

1.2 Erinevate keskkondade ja suhete mõju laste heaolule

Laste heaolu sõltub suures osas lastele olulistest inimestest, suhetest nendega ja sellest, kas lapsed saavad neile olulistele inimestele loota ja usaldavad neid (McAuley ja Rose, 2014). Nende heaolu on seotud turvalise koduse keskkonna ja õnneliku, omavahel tihedalt suhtleva ja hästi läbi saava perega, samuti sõpradega, kellega lapsed suurema osa oma vabast ajast veedavad (Kutsar jt, 2017; McAuley ja Rose, 2014). Laste sotsiaalsed ja emotsionaalsed

¹ Tegemist on Rahvusvahelise laste heaoluindikaatorite võrgustiku (ISCI) ülemaailmse uuringuga „Children's Worlds“, milles keskendutakse laste subjektiivse heaolu uurimisele, eesmärgiga parandada laste elu. Uuringus osalesid 8-, 10- ja 12-aastased lapsed. Eesti on osalenud uuringus kahel korral: 2013-2014 ja 2018 aastal (Children's Worlds kodulehekül, i.a.). Kasutatud 26.03.2020 <http://www.isciweb.org>

suhted pereliikmete, sõprade ja teiste oluliste inimestega on nende jaoks keskse tähtsusega (McAuley ja Rose, 2014).

Bronfenbrenneri sotsiaalökoloogilise teooria järgi on laps seotud enda, teda ümbritsevate inimeste ja keskkonnaga ning olulisel kohal on lapse ja keskkonna vaheline kahe-suunaline ja vastastikune interaktsioon, milles üks süsteem mõjutab teist (Bronfenbrenner, 1979). Bronfenbrenneri teooria (1979) järgi on lapsele kõige lähemal asuvad ja last vahetult mõjutavad keskkonnad mikro- ja mesokeskkond. Mikrokeskkond on lapse jaoks kõige vahetum ja hõlmab näiteks kodu ja perekonda, kooli, sõpru ja teisi last otseselt ümbritsevaid inimesi, keskkonnaga seotud füüsilisi ja majanduslikke tegureid ning sotsiaalseid suhteid ja emotsionaalset õhkkonda (Bronfenbrenner, 1979). Mitme mikrosüsteemi ühinemisel, mille käigus lapse tegevused ja suhtlus laieneb väljapoole kodu, moodustub mesosüsteem (Bronfenbrenner, 1979). Mikrosüsteemideks, mis omakorda moodustavad mesosüsteemi, võivad olla näiteks kodu ja kool ning oluliseks saab nende keskkondade omavaheline suhtlus ja koostöö (Bronfenbrenner, 1979). Kuigi lapse heaolu on tihedalt seotud ka laiema ühiskonnaga ja mõjutatud paljude ühiskonnaprotsesside poolt, keskendun oma töös mikro- ja mesokeskkonnale, mis avaldavad lapsele vahetut mõju ning käsitlen lähemalt just perekonna, sõprade ja kooliga seotud keskkondade ja suhete mõju laste heaolule. Inspireerituna Bronfenbrenneri teooriast, mille järgi on laps seotud end ümbritseva keskkonnaga ja mõjutatud lapse ja keskkonna vahelisest interaktsioonist (Bronfenbrenner, 1979), võtaksin oma töös ühe keskkonnana vaatluse alla ka interneti. Lapse internetikasutusele avaldavad vahetut mõju mikrosüsteemid (pere, õpetajad ja sõbrad), mis on omakorda aluseks sellele, milliseks kujuneb lapse internetikasutus mesosüsteemi tasandil, kus omavahel puutuvad kokku nii pere, sõbrad kui ka õpetajad, kes lapse meediakasutusele mõju avaldavad (Nevski, 2019). Kuna Bronfenbrenneri järgi on olulisel kohal lapse ja keskkonna vaheline interaktsioon (Bronfenbrenner, 1979), mis tänapäeval toimub suures osas interneti vahendusel, paigutaksin oma töös interneti kui ühe suhtluskeskkonna mesosüsteemi tasandile, sest internet võimaldab väga laialdast suhtlust erinevate (mikro-)keskkondade ja nendega seotud inimeste vahel.

Järgnevates peatükkides antakse ülevaade lapse sotsiaalsetest suhetest kodus, koolis, sõprade seltsis ja internetis ning nende suhete mõjust lapse subjektiivsele heaolule.

1.2.1 Vanemad ja kodune keskkond

Juba ajalooliselt on enamike laste elu kujundatud peamiselt pere ja perekondliku konteksti poolt (Sandini, 2014). Kodu ja suhted vanematega on lapse heaolu seisukohalt kõige olulisemad tegurid, kuna see on peamine keskkond, kus laps viibib ning peresiseste suhete kvaliteet on üks peamisi tegureid, mis mõjutab lapse heaolu (Kutsar jt, 2017; Goswami, 2011; Thompson, 2014). Vanemate eesmärgid, uskumused ja väärtused moodustavad arengu konteksti kõige olulisema komponendi (Kagitchibasi, 2014). Mida nooremad lapsed on, seda rohkem sõltuvad nad oma vanematest ja perekonnast. Vanemad kujundavad lapse otsuseid ja väärtusi ning nende sotsiaalseid keskkondi ja on lapse suurimad toetajad, mistõttu on vanemate mõju lapsele ja tema heaolule ainulaadne (Thompson, 2014). Lapsed sõltuvad täiskasvanutest, kes nende eest hoolitsevad, neid aitavad, neile informatsiooni jagavad ning reguleerivad ja juhendavad nende juurdepääsu erinevatele perekonnavälistele sotsiaalsetele keskkondadele nagu näiteks kool, sõbrad ja eakaaslased, internetikeskkond ning huviringid (Thompson, 2014).

„Vanemate armastus ja toetus aitab lastel tunda end kodus hästi ja turvaliselt, samuti aitab see tulla toime ja olla enesekindel ka teistes keskkondades, sh koolis” (Soo ja Kutsar, 2019: 18). Peresisesed head suhted vanematega tagavad lastele emotsionaalse turvalisuse, mis tekitab lastes usaldust ja enesekindlust ning soodustab lapse terviklikku arengut, eakohaste oskuste ja teadmiste omandamist, mis omakorda suurendab lapse üldist heaolu (Thompson, 2014). Lasteväitseturgast on hea elu peamised näitajad just turvatunne ja see, kui nende eest hoolitsetakse (Kutsar jt, 2017). Lähedaste suhetega kaasnev tugi ja kindlustunne ongi keskseks põhjuseks, miks suhted usaldusväärsete inimestega laste jaoks nii olulised on. Lastetervise ja heaolu seisukohalt on hädavajalik just vanemate poolne tugi, mida laps oma igapäevases tegevuses kogeb ja tunneb (Thompson, 2014). Konstruktiivsed suhted vanematega võivad lastele pakkuda emotsionaalset mõistmist, nõuandeid ja juhendamist, erinevas vormis informatsiooni, materiaalist abi, õpetusi oskuste omandamisel ja isegi valvast kaitset (Thompson, 2014). Suurem osa Eesti lastest tunneb end kodus turvaliselt ja hästi, 82% 12-aastastest olid täiesti nõus sellega, et nende vanemad hoolivad neist ning rohkem kui 2/3 vastanutest olid arvamisel, et nende pere aitab neid mure korral (Soo ja Kutsar, 2019).

Brannen, Heptinstall ja Bhopal (2000) leidsid oma uuringus, et laste heaolu seisukohalt on olulised ka perestruktuur ja viis, kuidas pereelu elatakse. Laste jaoks on olulisemad pereeluga seotud tegurid armastus ja hoolitsus ning kui lapsed tunnevad igapäevaselt vanemate poolset armastust ja hoolimist, aitab see panna lapsi end hästi ja turvaliselt tundma (Brannen jt, 2000). Laste heaolule avaldab positiivset mõju see, kui vanematel on aega nendega tegeleda ning nad on laste jaoks kättesaadavad (UNICEF, 2007). Seni, kuni lapsed tunnevad kodus vanemate poolset armastust ja hoolt, ei ole nende jaoks perestruktuur heaolu seisukohalt niivõrd oluline (Brannen jt, 2000). Samuti leidsid Brannen jt (2000), et suhted vanemate ning õdede-vendadega on eriti olulised üleminekuperioodides, mis mõjutavad lapse elu tugevamalt ja toovad kaasa muutusi lapse igapäevases tegevuses ja harjumustes. Sellisteks üleminekupunktideks on näiteks keskkooli minek, kui sõprussuhted võivad sageli muutuda ning lapsele tuttav keskkond ja tuttavad inimesed asenduvad uutega (Brannen jt, 2000). Kuigi laste jaoks on oluline eelkõige kodus valitsev õhkkond ning armastuse ja hoolimise tundmine, leidsid Brannen jt (2000), et olenemata peretüübist on laste jaoks siiski nende bioloogilised vanemad ja nende poolne armastus väga olulised. Ka McAuley ja Rose (2014) tõid oma artiklis välja, et lapsed tunnevad sageli vanemate lahkuminekku ja lahus elamise tõttu kurbust ning seda kurbust süvendab asjaolu, et sageli toob vanemate lahuselu kaasa ka õdede-vendade lahusolekut ning seega ka õdede-vendade vaheliste suhete keeruliseks muutumist.

1.2.2 Kool, sõbrad ja eakaaslased

Laste üldine heaolu on kombinatsioon nende heaolust erinevates keskkondades (Ben-Arieh jt, 2014). Lisaks kodule on ka **koolikeskkond** laste heaolu oluliseks mõjutajaks. Lapsed veedavad suure osa oma kasvu- ja arengueast koolis, mis on oluline õppimist ja sotsiaalset arengut toetav keskkond, kus lapsed saavad realiseerida oma osalemisõigust ning kust nad saavad kaasamise ja arvamuse avaldamise esmakogemuse (Turk ja Sarv, 2019). Seetõttu on koolikeskkonnal paratamatult märkimisväärne mõju ka laste üldisele heaolule ja enesetundele väljaspool kooli (Murakas, Soo ja Otstavel, 2019). Laste huvi õppimise vastu ja akadeemiline edukus on seotud laste subjektiivse heaoluga koolis (Soo ja Kutsar, 2019). Rahvusvahelise laste heaolu uuringu „Children’s Worlds“ andmetel ei hinda Eesti lapsed koolirahulolu eriti positiivselt ning peavad õppekoormust liiga suureks. Suur kodutööde maht vähendab kooliga seotud rahulolu ja põhjustab õpilastel halba enesetunnet, kuna nad leiavad, et peavad suure osa oma vabast ajast panustama õppimisele ning ei saa seetõttu nii palju sõpradega suhelda ja

hobidega tegeleda, nagu nad sooviksid (Murakas jt, 2019). Ka Eestis läbi viidud laste õiguste ja vanemluse uuringu andmetel tunneb 34% 4.-11. klassi lastest, et neil on liiga palju õppida (Anniste, Biin, Osila, Koppel ja Aaben, 2018).

Lisaks üldisele koolikeskkonnale mõjutavad laste enesetunnet koolis ka õpetajad ning klassikaaslased. Laste heaolu seisukohalt on oluline, et nad tunneksid, et neist hoolitakse ja neid võetakse kuulda, nende arvamust arvestatakse ja austatakse ning neid koheldakse ausalt ja õiglaselt ka väljaspool kodu, sh koolis (Kutsar jt, 2017). Rahvusvahelise laste heaolu uuringu andmetel tunneb suurem osa Eesti lastest, et õpetajad hoolivad neist ja aitavad neid mure korral, kuid siiski esineb üldine seaduspärasus, et vanuse kasvades langeb nende õpilaste arv, kes leiavad, et õpetajad hoolivad neist ja tulevad neile probleemide korral appi (Murakas jt, 2019). Rohkem kui pooled 8-10-aastased rahvusvahelises laste heaolu uuringus osalenud Eesti õpilastest olid arvamusel, et nende õpetajad kuulavad neid ja arvestavad nende arvamusega, ning et koolis on piisavalt võimalusi otsustada enda jaoks tähtsate asjade üle (Murakas jt, 2019). Ka siin esineb tendents, et hinnangud langevad vanuse kasvades: võrreldes 8- ja 10-aastaste lastega on 12-aastaste seas juba tunduvalt vähem neid, kes arvasid, et neid võetakse kuulda (27%) ning et neil on koolis võimalus otsustada nende jaoks oluliste asjade üle (30%) („Children’s Worlds“; Murakas jt, 2019 kaudu).

Sõprussuhetel on laste elus samuti tähtis roll ning seega on need ka olulised üldise heaolu mõjutajad. Laste jaoks on oluline tugevate sõprussuhete loomine ning eriti väärtuslikuks peetakse sõpru, kellega veedetakse teistest eakaaslastest rohkem aega, ning keda teistest eristatakse ja teistele eelistatakse (McAuley ja Rose, 2014). Sõbrad on laste jaoks olulised sotsiaalse ja emotsionaalse toe pakkujad ning lastevahelised sõprussuhted hõlmavad emotsionaalset mõistmist ja aktsepteerimist, mis avaldab positiivset mõju heaolule (Thompson, 2014). Sotsiaalne tugi on laste jaoks oluline nii negatiivsete tulemuste ja kahju ennetamisel kui ka positiivsete tulemuste edendamisel (Thompson, 2014). Lähedaste poolne tugi võib olla abiks nii stressi ennetamisel, kuna laps tunneb end turvaliselt ja kaitstult, kui ka juba tekkinud stressiolukorraga paremini toime tulemisel, sest abi vajavale lapsele pakutakse pidevalt emotsionaalset tuge ning see aitab kaasa heaolule ja selle suurenemisele (Thompson, 2014). Seetõttu on sõprade poolne sotsiaalne tugi eriti oluline lastele, kes kannatavad kiusamise või eakaaslaste poolse tõrjumise käes (Thompson, 2014). Kiusamine tekitab lastes viha, hirmu, piinlikkust ja vastikust (McAuley ja Rose, 2014) ning kiusamise ja sellega

toimetuleku seisukohalt on laste jaoks oluline, et neil oleksid ümber toetavad sõbrad, keda nad saavad usaldada ja kelle peale loota. Laste jaoks on sõprussuhted kui kaitse kiusamise eest, sest teadmine, et neid ümbritsevad sõbrad, kelle seltsis nad end turvaliselt tunnevad, aitab vältida hirmu kiusamise ja kõrvaleheitmise ees ning suurendab enesekindlust (McAuley ja Rose, 2014). „Children’s Worlds“ 2018. aasta tulemustest selgus, et koolikiusamine on tihedalt seotud ka turvatundega: mida rohkem lapsed koolis kiusamist kogevad ja sellega kokku puutuvad, seda madalamalt hindavad nad oma turvatunnet (56% kiusatud ja 82% mittekiusatud lastest hindavad kooli väga turvaliseks) („Children’s Worlds“, Murakas jt, 2019 kaudu). Turvatunne avaldab omakorda mõju heaolule ja rahulolule kooliga: uuringu tulemuste järgi oli neid, kes tundis end koolis täiesti turvaliselt umbes kaks kolmandikku 8- ja 10-aastastest ning 44% 12-aastastest lastest („Children’s Worlds“, Murakas jt, 2019).

Ka kooliväliste tegevustega tegelemiseks leiavad lapsed sageli motivatsiooni tänu sõpradele, kes juba mõnes huviringis käivad või kellel on kogemus huviringis käimisega (McAuley ja Rose, 2014). Näiteks tõid McAuley ja Rose (2014) oma artiklis välja, et lapsi motiveerib sageli huviringidega liituma teadmine, et nende sõbrad käivad samuti selles huviringis, ning liitudes näevad nad oma sõpru sagedamini ja saavad nendega rohkem aega veeta. Paljude laste jaoks on sõpradega aja veetmine, mängimine ja sportimine üks meelistegevusi ning sõprade seltskonnas tunnevad lapsed end vabalt ja turvaliselt (McAuley ja Rose, 2014).

1.2.3 Online-keskkond ja internetikasutuse sotsiaalne vahendamine

Tänapäeval on internet paljude inimeste, sh ka laste, jaoks igal ajal ja igal pool kättesaadav ning igapäevaelu lahutamatu osa. Üha rohkem lapsi sünnib IKT-vahenditest küllastunud keskkonda (Kalmus, Siibak ja Blinka, 2014) ning seetõttu on IKT-vahendite kasutamine juba noores eas laste seas kasvamas ja järjest populaarsemaks muutumas. Juurdepääs veebikeskkonnale ja internetiga kaasnevad võimalused tekitavad olukorra, kus internetiühendus on paljude laste argielus üha olulisemal kohal ning avaldab tugevat mõju nende elu eri aspektidele. Kuna suurem osa lapsi kogu Euroopas eelistab veebis käimiseks kasutada peamiselt nutitelefonide, suureneb *online*-is veedetud aeg veelgi (Smahel jt, 2020). Tänu nutitelefonidele on ligipääs internetile tagatud enamasti igal pool ja igal ajal, mistõttu enamik lapsi kasutab internetit iga päev või on koguni pidevalt veebis (Smahel jt, 2020). EU

Kids Online 2018. aasta uuringu tulemustest selgus, et 87% Eesti lastest kasutab oma nutitelefoni internetis käimiseks vähemalt kord päevas ning 57% on nutitelefoni vahendusel veebis mitu korda päevas või kogu aeg (Smahel jt, 2020).

Internetti ning selle kättesaadavust peetakse iseenesestmõistetavaks ning suur osa igapäevastest tegemistest ja suhtlusest toimub interneti vahendusel. Lisaks sellele, et internet on üheks peamiseks informatsiooni saamise ja kommunikatsioonivahendiks, pakub see veel lugematul arvul teisigi kasutusvõimalusi, millega ollakse harjunud juba varasest lapseeas saati (Amichai-Hamburger ja Barak, 2009). Näiteks pakub veebikeskkond lastele ja noortele hulgaliselt uusi võimalusi eneseteostuseks ja -väljenduseks, identiteedi loomiseks, sotsialiseerumiseks, sotsiaalsete oskuste arendamiseks ja uute teadmiste hankimiseks. Videote vaatamine, muusika kuulamine, sõprade ja perega suhtlemine, erinevate suhtlusvõrgustike külastamine ja *online*-mängude mängimine kuuluvad laste igapäevategevuste hulka (Smahel jt, 2020).

Sotsiaalsest aspektist lähtuvalt on laste jaoks olulisel kohal erinevad veebipõhised suhtlusvõrgustikud, kuna need pakuvad lastele häid võimalusi sotsiaalsete suhete hoidmisel ja tugevdamisel (Kalmus jt, 2014). Internetiühenduse olemasolu võimaldab suhelda pereliikmete, sõprade ja tuttavatega, kellest elatakse kaugel või kellega muudel põhjustel väga sageli ei kohtuta, ning see võib aidata kaasa läheduse ja omavaheliste sidemete hoidmisele ning tugevnemisele (Kalmus jt, 2014). Kuna lapsed veedavad suure osa oma ajast internetikeskkonnas ning internet on muutunud üheks oluliseks kommunikatsioonivahendiks, on oluline pöörata tähelepanu ka internetikasutuse sotsiaalsele vahendamisele. Laste internetikasutuse sotsiaalse vahendamise all peetakse silmas laste ja sotsialiseerijate (sh vanemad, õpetajad ja sõbrad) vahelise interaktsiooni eri tüüpe seoses *online*-keskkonnaga (Chakroff ja Nathanson, 2011, Soo, Kalmus ja Ainsaar, 2015 kaudu). Laste internetikasutamise vahendamise kontekstis eristatakse peamiselt kahte suuremat kategooriat, milleks on *sotsiaalne toetamine*, mis hõlmab vanemate, õpetajate, sõprade või teiste pereliikmete poolset abi, juhendamist ja interneti kooskasutamist, ning *reeglid ja piirangud*, mille enamasti vanemad või õpetajad kehtestavad laste internetikasutusele (Kalmus, 2012). Internetikasutuse vahendamist võib seega määratleda kui regulatiivseid strateegiaid, mida kasutatakse, et laste internetikasutusest saadavat kasu maksimeerida ja kahju minimeerida (Kirwil, 2009).

Noore põlvkonna kui meedia ja teabe tarbijate ning loojate võimalused ja vabadus suureneb oluliselt ning noored muutuvad veebikeskkonnas üha aktiivsemaks (Kalmus, 2007). Veebitegevused on tihedalt seotud digitaalsete oskustega ning veebipõhiste võimaluste ja riskidega (Smahel jt, 2020). Seetõtu on oluline, et lapsed omaksid vajalikke teadmisi ja oskusi erinevate IKT-vahendite kasutamiseks ning *online*-keskkonnas toimimiseks (Kalmus jt, 2014). Interneti ohutu ja oskuslik kasutamine võib kaasa tuua märkimisväärsel hulgal positiivseid aspekte, mis avaldavad mõju nii lapse arengule kui ka heaolule, samal ajal kui sellega kaasneb ka hulgaliselt riske ja negatiivseid nähtusi, mis võivad avaldada negatiivset mõju laste turvalisusele ja sellest tulenevalt ka heaolule (Kalmus jt, 2014). Oluline on, et täiskasvanud ja eriti lapsevanemad oleksid laste internetikasutusest teadlikud ning sellesse kaasatud, et ära hoida laste kokkupuuteid veebikeskkonna negatiivsete külgedega ja vajaduse korral olla lapse jaoks olemas ning negatiivsete aspektidega kokku puutumisel lapsele olukorda selgitada (Amichai-Hamburger ja Barak, 2009). Vanemate poolne vahendamine, mis hõlmab nii lastega interneti teemadel rääkimist ja vanemate kaasatust laste veebitegevustesse, kui ka lastele piirangute ja reeglite seadmist, on üks olulisemaid viise laste interneti kasutamise suunamiseks (Smahel jt, 2020). Kuna internetikasutusega seonduvad teadmised ja oskused suurenevad laste vanuse kasvades (Livingstone ja Haddon, 2009), on internetikasutuse vanemlik vahendamine eriti oluline just nooremate laste puhul, kellel pole veel veebis toimimiseks piisavalt kogemusi.

1.3 Ülevaade varasematest eluga rahulolu uuringutest Eestis

Järgnevalt annan põgusa ülevaade varasematest uuringutest Eestis, mis keskenduvad laste eluga rahulolule. Peatükis toon võrdluseks välja ka teiste riikide näitajad. Peamised uuringud, millele järgnev alapeatükk keskendub, on Laste õiguste ja vanemluse uuring, rahvusvaheline laste subjektiivse heaolu uuring „Children’s Worlds“ ja rahvusvaheline kooliõpilaste tervisekäitumise uuring (HBSC *study*).

Lastega läbi viidud uuringute tulemused näitavad, et enamasti annavad lapsed rahulolu skaaladel kõrgelt positiivseid hinnanguid, mis oli „Children’s Worlds“ uuringu läbiviijate hinnangul ootuspärane, sest ka täiskasvanute hinnangud on sageli suunaga skaala positiivsele poolele (Rees ja Main 2015; Oja jt, 2019). Euroopa täiskasvanute keskmine hinnang 11-

punktilisel skaalal on 7,3, varieerudes 5 ja 8 skaalapunkti vahel (Eurostat, 2020), lastel aga on see keskmine mõnevõrra kõrgem (8,7) (Rees ja Main, 2015). Rahvusvahelise kooliõpilaste tervisekäitumise uuringu 2017/2018. õppeaasta andmetel on 87% 11-, 13- ja 15-aastastest Eesti lastest oma eluga üle keskmise rahul (11-palli skaalal skoor üle 6) (Oja jt, 2019). Ka laste õiguste ja vanemluse uuringu andmetel on suurem osa 4.-11.klassis käivatest (10-18 eluaastat) Eesti lastest oma eluga üldiselt rahul, 82% on oma eluga üldiselt rahul ning 88% tunneb vähemalt korra nädalas rõõmu sellest, et saab tegeleda endale meeldivate asjadega (Anniste jt, 2018). Ka iseendaga ollakse valdavalt rahul, 78% tunneb vähemalt korra nädalas, et on iseendaga rahul (Anniste jt, 2018).

Rahvusvahelise kooliõpilaste tervisekäitumise uuringu andmetel on laste heaolu seotud pere majandusliku olukorra, enesehinnangulise tervise, vanematega muredest rääkimise võimaluse ja koolis käimise rahuloluga (Oja jt, 2019). Õpilased, kelle pere on paremal majanduslikul järjel, kellel on kõrgem tervise enesehinnang, kes saavad oma muredest vanematega rääkida ja kelle rahulolu kooliga on kõrgem, hindavad ka oma eluga rahulolu kõrgemalt (Oja jt, 2019).

Võrreldes omavahel „Childrens Worlds“ uuringus osalenud 10- ja 12-aastaste rühma, selgub, et üldiselt kahaneb eluga väga rahulolevate laste rühm vanuse tõustes. Sama selgus ka rahvusvahelises kooliõpilaste tervisekäitumise uuringus (Oja jt, 2019). Üldine keskmine kõikide „Childrens Worlds“ uuringus osalenud riikide seas oli 10-aastaste laste puhul 9,1 ja 12-aastastel 8,74. Ka Eesti laste puhul ilmneb tendents, et eluga rahulolu kahaneb koos vanusega, Eesti laste keskmised rahulolu hinnangud langesid 9,2-lt 10-aastaste seas 8,8-le 12-aastaste seas (Rees ja Main, 2005). Üldiselt esineb tendents, et mida noorem on vastaja, seda tõenäolisemalt valib ta eluga rahulolu hinnanguks maksimumi (Rees ja Main, 2005). Selline rahuloluhinnangute langemine on seaduspärane, sest teismeikka jõudes hakkavad laste rahuloluhinnangute keskmised üha enam täiskasvanute omale sarnanema (Casas, 2019; Kutsar jt, 2018).

Võrdluses teiste riikidega, jääb „Childrens Worlds“ uuringu andmetel Eesti laste keskmine eluga rahuolu üldise keskmisele lähedale (Rees ja Main, 2015). Uuringus selgus, et kõige kõrgema keskmise rahulolu hinnanguga on 12-aastaste seas Rumeenia lapsed (9,5) ja keskmiselt kõige madalama eluga rahulolu hinnangu andsid Lõuna-Korea 12-aastased lapsed (8,1). Eesti 12-aastaste laste keskmine hinnang jäi nende vahepeale, olles võrdne Norra ja

Hispaania laste hinnangutega (8,8 punkti) ning jäädes üldisele keskmisele (8,7) väga lähedale. Maksimumhinnangu andis Eestis 58,9% ja madala heaoluhinnangu (skaalapunkt alla 5) 3,6% 10- ja 12-aastastest lastest. Üldiselt selgub laste hinnanguid võrreldes, et riikidevahelised erinevused ei ole nii suured kui riigisisised, jäädes pigem üldise keskmise lähedale (Kutsar, Soo ja Raid, 2018). Samuti ilmnes, et lapsed, kes on eluga enim rahulolevad, ei ole sugugi need, kes on pärit kõrge SKP-ga riikidest ja seega ei pruugi laste hinnangud olla niivõrd mõjutatud riigi jõukusest ja sotsiaal-majanduslikest teguritest, vaid pigem subjektiivsetest näitajatest nagu laste kogemused, suhted ning hoolivusest, turvalisusest ja armastusest, mida lapsed tajuvad (Kutsar jt, 2018).

PROBLEEMI PÜSTITUS

Tänapäeval keskendutakse üha rohkem laste heaolu uurimisel lapsekesksusele ja suunatakse pöhirõhk laste subjektiivsele arvamusele ning nende endi hinnangutele. Seetõttu käsitlen järgnevas töös laste heaolu hindamist nende endi seisukohast ja arvamusest lähtuvalt. Oma töös soovin keskenduda üsna laiale vanusegrupile (9-17-aastased) ja mitmetele eri keskkondadele. Minu teada pole nii suures vanuserühmas Eestis varasemalt laste eluga rahulolu põhjalikult käsitletud ning erinevate keskkondade kaasamine töösse võimaldab anda laiemat ülevaatlikumat pildi laste üldist eluga rahulolu mõjutavatest teguritest.

Töös lähtun Bronfenbrenneri sfääridest (Bronfenbrenner, 1979) ning tulenevalt sellest keskendun last vahetult mõjutavatele keskkondadele ja suhetele nendes keskkondades. Bronfenbrenneri järgi on lapse jaoks kõige olulisemad mikro- ja mesosüsteemid, mis hõlmavad lapse lähikeskkondi nagu perekond, kool, sõbrad ja eakaaslased, kuna need on keskkonnad, milles laps veedab suurema osa oma ajast ja mis seega võivad mõjutada nii lapse arengut kui ka käekäiku. Töö eesmärgiks on välja selgitada seosed üldise eluga rahulolu ja lapse sotsiaaldemograafiliste karakteristikute ning erinevate keskkondadega seotud heaoluhinnangute vahel. Täpsemalt uurin laste hinnanguid oma perele, koolile ja sõpradele ning internetikasutuse sotsiaalse vahendamise kogemisele, mis samuti väljendab suhteid lähedastega ja nende osalust laste elus. Seetõttu paigutaksin internetikasutuse sotsiaalse vahendamise Bronfenbrenneri teoorias mesosüsteemi, mis sisaldab erinevate keskkondade ja nendest toimuvate sotsiaalsete suhete interaktsiooni.

Lähtuvalt töö eesmärgist püstitasin järgnevad uurimisküsimused:

1. Kuidas on laste sotsiaaldemograafiline profiil seotud laste eluga rahuloluga?
2. Kuidas on laste hinnang oma kodule, koolile ja sõpradele seotud nende eluga rahuloluga?
3. Kuidas on internetikasutuse sotsiaalne vahendamine seotud laste eluga rahuloluga?

2. METOODIKA

Bakalaureusetöö analüüsis kasutan kvantitatiivset uurimismeetodit, kuna analüüsi tegemiseks kasutan arvulisi andmeid ja töö eesmärgiks on välja selgitada, millised seosed esinevad erinevate tegurite ja lapse eluga rahulolu vahel. Kvantitatiivne uurimismeetod võimaldab anda kirjeldava statistika abil ülevaate tunnuste jaotusest ning prognoosida tunnuste vahelisi seoseid ja nende omavahelist mõju (Õunapuu, 2014), mis aitab kirjeldada, mil määral on laste üldine eluga rahulolu mõjutatud erinevatest sotsiaaldemograafilistest teguritest ja keskkondadest.

1.4 Andmed ja valim

Bakalaureusetöö uurimisküsimustele vastuste leidmiseks kasutan EU Kids Online'i uuringu 2018. aasta andmeid Eesti laste kohta. EU Kids Online uuring keskendus peamiselt laste ja nende vanemate internetikasutusele, digipädevusele ja teadlikkusele online-riskidest. Esmakordselt korraldati EU Kids Online'i uuring 2010. aastal ning selles osales 25 Euroopa riiki (Smahel jt, 2020). Kordusuuring viidi läbi 2018. aastal ning lisaks Eestile osales kordusuuringus veel 18 Euroopa riiki (Smahel jt, 2020).

EU Kids Online'i uuringu puhul on tegemist üle-Euroopalise uuringuga, mille sihtrühma kuulusid 2018. aastal 9-17-aastased lapsed ja noored, kes kasutavad internetti, ning nende vanemad. Eestis moodustati Rahvastikuregistri andmete põhjal 5000 indiviidi suurune juhuvalim, mis jagati omakorda kaheks: põhivalim (2773 inimest) ja lisavalim (2227 inimest). Kavandatud valimimaht oli 1000 last ja 1000 vanemat ning lõplikuks valimiks kujunes 1020 inimest mõlemast sihtrühmast (Sukk ja Soo, 2018). Käesolevas töös kasutan vaid laste andmeid (Tabel 1).

Andmekogumine toimus 2018. aasta suvel. Andmed koguti küsitluse teel ja andmekogumine toimus vastajate kodudes. Andmeid koguti silmast silma struktureeritud intervjuu või arvutis iseseisvalt täidetava ankeedina. Andmekogumisel kasutati tahvelarvuteid, suuremal osal vastajatest ei olnud probleeme tahvelarvutite kasutamisega ja nad olid nõus küsitlust iseseisvalt täitma (Sukk ja Soo, 2018).

Analüüsi tegemisel kasutatud andmed on kaalutud. Andmeid kaalus Turu-uuringute AS Eesti Statistikaameti rahvastikustatistika 2017. aasta 1. jaanuari seisu andmebaasil põhineva kaalumudeli järgi (Sukk ja Soo, 2018). Andmed on kaalutud soo, vanuse, elukoha ning intervjuu keele järgi.

Tabel 1. Uuringus osalenud laste jaotus taustatunnuste lõikes

		N	%
Sugu	Poiss	524	51,4
	Tüdruk	496	48,6
Vanus	9 - 10	257	25,1
	11 - 12	235	23,1
	13 - 14	227	22,2
	15 - 17	301	29,5
Ankeedi keel	Eesti	758	74,3
	Vene	262	25,7
Perestruktuur	Bioloogilised vanemad	668	66,1
	Üksikvanem	233	23,0
	Muu peretüüp	110	10,9
Hinnang pere sotsiaal-majanduslikule positsioonile	Madalam kiht (0 – 5)	206	21,5
	Keskmine kiht (6 – 7)	461	48,1
	Kõrgem kiht (8 – 10)	291	30,3

Tabel 1 näitab, et nii soo kui ka vanuse lõikes olid uuringus osalenud lapsed jaotunud üsna võrdselt. Ligikaudu kolm neljandikku uuringus osalenud lastest eelistasid ankeedi täitmisel eesti keelt. Perestruktuuri võrdluses oli kõige rohkem bioloogiliste vanematega elavaid lapsi (66%), ligi neljandik elas üksikvanemaga ja kümnendik muud tüüpi peres, sh kasuema või kasuisaga, vanavanematega, õdede-vendadega või teiste inimesega. Umbes pooled uuringus osalenud lastest hindavad oma pere sotsiaal-majanduslikku positsiooni keskmiseks.

1.5 Analüüsis kasutatud tunnuste kirjeldus

Laste eluga rahulolu uurimiseks kasutati Cantrilsi redeli meetodit, mis on üks levinumaid mõõdikuid. Redel on viis, kuidas oma elu piltlikult ette kujutada. Selle kõige kõrgemal astmel väljendatakse parimat võimalikku elu ning madalaim aste väljendab halvimat võimalikku elu (Kapteyn, Lee, Tassot, Vonkova ja Zamarro, 2015). Hinnangu oma elu kohta

annavad vastajad ise selliselt, et märgivad, millisel redeli astmel nad enda arvates antud hetkel asuvad, ning seega on selline hinnang heaolule subjektiivne ja tuleneb isiku enda tunnetest ja hetkeolukorrast (Kapteyn jt, 2015).

EU Kids Online uuringus oli eluga rahulolu (11-palli skaalal) mõõdetud selliselt, et lastel paluti anda hinnang oma üldisele eluga rahulolule skaalal 0-10, kus 0 on „halvim võimalik elu“ ja 10 „parim võimalik elu“. Regressioonianalüüsi tegemiseks kodeerisin originaalskaala ümber kolmese jaotusega skaalale järgnevalt: skaalapunktid 0-6 „kehvapoolne elu“, skaalapunktid 7-8 „keskpärane elu“ ja skaalapunktid 9-10 „hea elu“. Originaaltunnuse ümberkodeerimisel võtsin arvesse nii laste kalduvust vastata kõrgemate väärtuste suunas kui ka originaaltunnuse keskmist väärtust (7,4). Sellest lähtuvalt on 6 üsna madal tulemus, mistõttu on vastused vahemikus 0-6 pigem kehvapoolsed; väärtused 7-8 vastavad keskpärasele elule ja väärtused 9-10 väljendavad head elu, kuna on oluliselt üle laste keskmise hinnangu.

Sotsiaaldemograafiliste tunnustena kasutasin analüüsis soo (poiss/tüdruk), vanuse , ankeedi keele (eesti/vene) ja peretüübi tunnuseid ning laste hinnangut oma pere sotsiaal-majanduslikule olukorrale. Andmestikus oli vanusegruppide kohta toodud kaks erinevat jaotust: vanusegruppide kahene jaotus (9-12- ja 13-17-aastased) ja neljane jaotus (9-10-, 11-12-, 13-14- ja 15-17-aastased).

Peretüübi tunnus koosnes kolmest kategooriast: 1 – elab koos mõlema bioloogilise vanemaga, 2 – elab üksikvanemaga (kas ema või isaga) ja 3 – elab muud tüüpi peres (elab kasuema või kasuisaga, vanavanematega, õdede/vendadega või teiste inimestega).

Pere sotsiaal-majandusliku olukorra teadasaamiseks paluti lastel hinnata, millisel redeli astmel nemad ja nende pere kõigi teiste Eesti inimestega võrreldes asetsevad, arvestades, et redeli kõige ülemisel (skaalapunkt 10) astmel paiknevad inimesed, kellel läheb väga hästi – neil on kõige rohkem raha, kõige kõrgem haridus ja kõige paremad töökohad - ning redeli madalaimal astmel (skaalapunkt 0) paiknevad need inimesed, kellel läheb väga halvasti – neil on kõige vähem raha, kõige madalam haridus ja kõige halvemad töökohad. Laste hinnangu oma pere sotsiaalsele positsioonile kodeerisin analüüsi tegemiseks ümber kolmese jaotusega tunnuseks, kuna originaaltunnuses kasutatud 11-pallise skaala puhul on skaalal madalama

väärtuse andnud indiviidide arv liiga väike, kuid regressioonianalüüsi puhul on oluline, et tunnuse ükski tasemerühm ei oleks esindatud liiga väikese indiviidide arvuga, sest väikese indiviidide arvu korral võib tekkida suur standardhälve (Tooding, 2015). Originaaltunnuse kodeerisin ümber järgnevalt: 1 - madalam kiht (sisaldab originaalskaala punkte 0-5); 2 - keskmine kiht (sisaldab originaalskaala punkte 6-7); 3 - kõrgem kiht (sisaldab originaalskaala punkte 8-10). Kodeerimise aluseks võtsin vastajate aritmeetilise keskmise oma pere sotsiaal-majanduslikule positsioonile, milleks oli 6,8 ja sellest lähtuvalt on vastused 0-5 pigem madalad, 6-7 jäävad keskmise lähedusse ja 8-10 on üle keskmise.

Perele antud heaoluhinnanguid mõõdeti ankeedis kolme väitega („Kui ma räägin, siis mind kuulatakse“; „Mu perekond tõesti püüab mind aidata“ ja „Ma tunnen end kodus turvaliselt“). Lastel paluti hinnata, kuivõrd õiged on need asjad tema kodu ja pere kohta skaalal: 0 – ei ole üldse õige, 3 – täiesti õige. Seejärel moodustasin nendest väidetest koondtunnuse, mille väikseim väärtus on 0 ja suurim 9 (Cronbachi alfa=0,69).

Sõpradele antud heaoluhinnanguid mõõdeti samuti kolme väite abil („Mu sõbrad püüavad mind tõeliselt aidata“; „Ma saan oma sõprade peale loota, kui midagi läheb halvasti“ ja „Ma saan sõpradega oma probleemidest rääkida“). Lastel paluti ka nende väidete puhul hinnata, kuivõrd tõesed need nende kohta on. Sarnaselt perele antud heaoluhinnangute väidetega, moodustasin ka sõpradele antud heaoluhinnanguid mõõtvatest väidetest koondtunnuse, mille väikseim väärtus on 0 ja suurim 9 (Cronbachi alfa=0,87).

Kooliga seotud heaoluhinnanguid mõõdeti viie väitega („Ma tunnen, et kuulun oma kooli“, „Ma tunnen end koolis turvaliselt“, „Mu kaasõpilased on lahked ja abivalmid“, „Õpetajad hoolivad minust“ ja „Koolis on vähemalt üks õpetaja, kelle poole saan oma murega pöörduda“). Samuti paluti lastel anda hinnangud nende väidete tõesuse kohata skaalal: 0 - ei ole üldse õige ja 3 – täiesti õige. Koolile antud heaoluhinnanguid kirjeldavatest väidetest moodustasin koondtunnuse, mille väikseim väärtus on 0 ja suurim 15 (Cronbachi alfa=0,81).

Vanemate, sõprade ja õpetajate poolse internetikasutuse vahendamise hindamiseks valisin välja 5 väidet, mida oli küsitud kõigi isikute poolse vahendamise kohta. Väited, mida analüüsis kasutasin, olid järgnevad: „Julgustab mind iseseisvalt internetis avastama ja õppima“; „Soovitab, kuidas internetti turvaliselt kasutada“; „Aitab mind, kui internetis on

vaja midagi keerukat teha või sealt midagi leida“; „Selgitab, miks mõned veebilehed on head või halvad“ ja „Aitab mind kui miski mind internetis häirib“. Väidete puhul paluti lastel hinnata, kui tihti nad vastavaid tegevusi vaemate, sõprade või õpetajate poolt kogenud on. Hinnangud tuli anda skaalal: 0 – mitte kunagi ja 4 – väga sageli. Iga grupi (vanemad, sõbrad, õpetajad) vahendamist kirjeldavatest väidetest moodustasin koondtunnused, mille väikseim väärtus on 0 ja suurim 20 (Cronbachi alfa vanemliku vahendamise puhul 0,86; sõprade poolse vahendamise puhul 0,89 ja õpetajate poolse vahendamise puhul 0,86).

Internetikasutuse sageduse puhul paluti lastel hinnata, kui palju nad (a) argipäeval ja (b) nädalavahetusel keskmiselt internetis aega veedavad. Internetikasutus oli mõlema tunnuse originaalskaalal mõõdetud järgnevalt: 1 - vähe või üldse mitte; 2 – umbes pool tundi; 3 – umbes 1 tunni; 4 – umbes 2 tundi; 5 – umbes 3 tundi; 6 – umbes 4 tundi; 7 – umbes 5 tundi; 8 – umbes 6 tundi; 9 – umbes 7 tundi või rohkem. Et hinnata üldist keskmist internetis veedetud aega, arvutasin välja kahe tunnuse keskmise väärtuse.

1.6 Analüüsimeetodid

Kirjeldava statistika esitamiseks kasutan töös sagedusjaotust ja risttabeleid. Risttabelis on välja toodud ka seosekordaja Craméri V, mis näitab seose tugevust, võttes arvesse ka vastajate arvu ning risttabeli suurust (Tooding, 2015). Arvtunnuste vaheliste seoste väljaselgitamiseks kasutasin Pearson'i korrelatsioonanalüüsi.

Multinoomset regressioonanalüüsi kasutan, et uurida, millised sotsiaaldemograafilised näitajad, kodule, sõpradele ja koolile antud heaoluhinnangud ning internetikasutuse vahendamise tunnused on seotud eluga rahuloluga. Regressioonanalüüs võimaldab uurida korraga mitme tunnuse omavahelisi seoseid ja mudeli tulemused võimaldavad teha järeldusi selle kohta, millised tegurid mõjutavad laste eluga rahuloluhinnangut. Multinoomne regressioonanalüüs võimaldab koostada prognoosimudelit rohkem kui kaheväärtuselise sõltuva tunnuse jaoks ning valida taustakategooria vastavalt oma soovile (Tooding, 2015). Sellest tulenevalt saab uurija ise otsustada, kuidas tunnuse kategooriaid üksteisele vastandatakse. Seega võimaldab multinoomne regressioonanalüüs näidata seoseid erineva nurga alt, seejuures mudeli kvaliteedile ega kirjeldusastmele mõju avaldamata (Tooding, 2015).

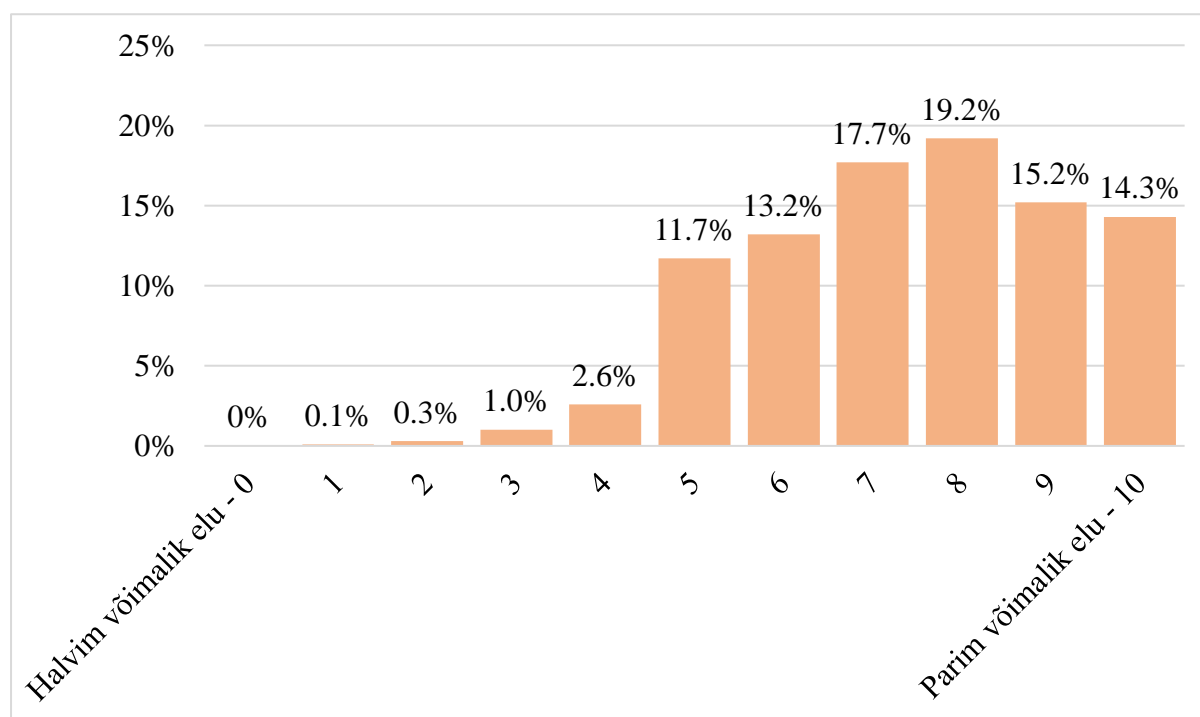
Regressioonimodelis kasutasin sõltuva tunnuseks laste üldist eluga rahulolu ning sõltumatute tunnustena heaoluhinnangute indekseid (heaoluhinnang perele, heaoluhinnang sõpradele, heaoluhinnang koolile), keskmist interneti kasutussagedust, laste sotsiaaldemograafilist tausta kirjeldavaid tunnuseid (sugu, vanus (vanusegruppide kahene jaotus), keel, perestruktuur, hinnang majanduslikule olukorrale) ja interneti sotsiaalse vahendamise indekseid (vanemlik vahendamine, õpetajate poolne vahendamine, sõprade poolne vahendamine). Mudeliga uurin, kuidas sõltumatud tunnused koos prognoosivad laste üldist eluga rahulolu.

Vanuse tunnuse puhul kasutasin analüüsis nii kaheks grupiks (9-12- ja 13-17-aastased) koondatud tunnust kui ka neljaks liigitatud tunnust (9-10-, 11-12-, 13-14- ja 15-17-aastased). Kuna tahtsin kirjeldava statistika abil anda vastajate jaotusest põhjalikumalt ülevaadet, kasutasin kirjeldava statistika koostamisel vanusegruppide neljast jaotust. Regressioonimudeli koostamisel kasutasin vanusegruppide kahest jaotust, kuna kõige noorema vanusegrupi (9-10-aastased) puhul oli vastajate kadu suur ja seega oleks mudelisse jäänud mitmeid väikese indiviidide arvuga rühmi, kuid kahese jaotuse puhul oli indiviidide arv suurem ja jaotus vanusegruppide vahel ühtlasem.

3. ANALÜÜS

1.7 Laste üldine eluga rahulolu

Joonis 1 näitab, et suures osas on Eesti 9-17-aastased lapsed oma eluga üldiselt rahul, rahuloluhinnangute keskmine on 11-palli skaalal 7,44 ning 14% lastest on arvamusel, et neil on parim võimalik elu. Kolmandik lastest peab oma elu heaks (skaalapunktid 9-10) ning ca 37% lastest hindab oma üldist eluga rahulolu 7-8 punktiga. Lapsi, kes hindasid oma üldist eluga rahulolu vahemikku 0-6 punkti oli 29%. Kõige rohkem (19%) oli neid lapsi, kes märkis ankeedis eluga rahuloluhinnanguks kaheksa ning vaid alla 5% uuringus osalenud lastest hindas oma eluga rahulolu vähem kui viie punktiga. Seega jääb suurem osa hinnangutest skaala ülemisse otsa.

Joonis 1. Laste üldise eluga rahulolu hinnangute protsentuaalne jaotus

Laste üldine eluga rahulolu oli statistiliselt oluliselt seotud vanuse, perestruktuuri ning laste hinnanguga oma pere sotsiaal-majanduslikule olukorrale (Tabel 2). Craméri V näitab, et kõige tugevam on seos sotsiaal-majandusliku olukorra ja eluga rahulolu vahel ning kõige

nõrgem perestruktuuri ja üldise eluga rahuolu vahel. Sugu ja ankeedi keel laste eluga rahuloluga statistiliselt oluliselt seotud ei ole.

Vanusegruppide lõikes esineb tendents, et nooremad lapsed on oma eluga üldiselt rohkem rahul kui vanemad. Vanuse kasvades suureneb laste arv, kes peavad oma üldist eluga rahulolu keskmiseks või madalaks ning vanemate laste seas on vähem ka neid, kes arvavad, et neil on parim võimalik elu. 43% 9-10-aastastest lastest peavad oma elu heaks, samas kui 15-17-aastaste seas on neid vaid 22%.

Ka perestruktuuri võrdluses on näha, et laste eluga rahuloluhinnangud on peretüüpide lõikes erinevad. Mõlema bioloogilise vanemaga koos elavad lapsed hindavad oma eluga rahulolu kõige kõrgemalt ning üksikvanemaga elavad lapsed kõige madalamalt. Vaid veerand üksikvanemaga elavatest lastest hindas oma üldist eluga rahulolu heaks.

Üsna suured erinevused eluga rahuloluhinnangutes esinevad ka sotsiaal-majandusliku tausta lõikes. Lapsed, kes hindavad oma pere sotsiaal-majanduslikku olukorda kõrgemalt, on üldiselt oma eluga rohkem rahul. Enam kui pool lastest, kes peavad oma pere sotsiaal-majanduslikult kõrgemasse kihti kuuluvaks, hindasid oma elu heaks, samas madalamasse kihti kuulujate seas oli selliseid lapsi ainult 16%. Vaid 7% lastest, kes arvavad, et nende pere kuulub kõrgemasse sotsiaalsesse kihti, peab oma elu kehvapoolseks, seevastu pere sotsiaal-majanduslikku olukorda madalaks pidavatest lastest on 63% arvamusel, et neil on kehvapoolne elu.

Kuigi soolised erinevused laste eluga rahulolu puhul ei ole statistiliselt olulised, on siiski näha, et poisid peavad oma elu mõnevõrra paremaks kui tüdrukud (Tabel 2). Soolises võrdluses selgub, et poiste ja tüdrukute seas on üsna võrdsel määral neid, kes peavad oma elu heaks (umbes 31%). Samas on poiste seas ca viie protsendipunkti võrra rohkem neid, kelle elu on keskpärane ning vähem neid, kes on oma üldist eluga rahulolu hinnanud kehvapoolseks.

Tabel 2. Laste hinnangud üldisele eluga rahulolule sotsiaaldemograafiliste tunnuste järgi (% ja Craméri V).

		Üldine eluga rahulolu			Craméri V
		Kehvapoolne elu (0-6) (n = 296)	Keskpärase elu (7-8) (n = 377)	Hea elu (9-10) (n = 301)	
Sugu	Poiss	28,7	40,8	30,5	0,048
	Tüdruk	32,1	36,4	31,5	
Vanusegrupid	9 - 10	28,0	29,3	42,7	0,122***
	11 - 12	30,1	38,8	31,1	
	13 - 14	28,1	42,2	29,7	
	15 - 17	34,2	43,8	22,1	
Ankeedi keel	Eesti	30,8	38,1	31,1	0,024
	Vene	29,0	40,5	30,5	
Perestruktuur	Bioloogilised vanemad	26,3	40,6	33,2	0,095**
	Üksikvanem	40,2	34,8	25,0	
	Muu peretüüp	36,2	34,3	29,5	
Sotsiaal-majanduslik olukord	Madalam kiht	62,5	21,7	15,7	0,347***
	Keskmine kiht	31,1	46,9	22,1	
	Kõrgem kiht	6,7	37,5	55,8	

**p<0,01

*** p<0,001

1.8 Kodu, kooli ja sõpradega seotud heaoluhinnangud ja internetikasutuse sotsiaalne vahendamine

Lapsed tunnevad end üldiselt oma kodus, koolis ja sõpradega hästi ning on nende suhtes rahulolevad (Tabel 3). Keskmine heaoluhinnang perele oli vastanute seas 9-palli skaalal 7,9 ja sõpradele 7,1 ning heaoluhinnang koolile oli 15-palli skaalal 11,9. Tabelist 3 on näha, et internetikasutuse vahendamisega seotud hinnangute aritmeetilised keskmised jäävad skaala keskpunkti madalamale. Kõige rohkem tunnevad lapsed, et vahendamisega tegelevad nende vanemad (keskmise väärtus 20-palli skaalal on 9) ja kõige vähem tuntakse sõprade poolset vahendamist (keskmine väärtus 6). Kokkuvõtvalt on lapsed arvamusel, et nende vanemad, õpetajad ja sõbrad ei tegele olulisel määral internetikasutuse vahendamisega, mis näitab, et

laste jaoks olulised inimesed abistavad või toetavad neid internetitegevustes üsna vähe ning nende osalus laste internetikasutuses on väike.

Tabel 3. Heaoluhinnangute ja interneti kasutamise vahendamise keskmised väärtused ja standardhälve

	Indeksi skaala ulatus	Vastuste keskmine	Standardhälve
Heaoluhinnang perele	0-9	7,9	1,5
Heaoluhinnang sõpradele	0-9	7,1	2,2
Heaoluhinnang koolile	0-15	11,9	3,2
Keskmine interneti kasutussagedus	1-9	5,1	1,9
Vanemlik vahendamine	0-20	9,2	5,1
Õpetajate poolne vahendamine	0-20	7,8	5,2
Sõprade poolne vahendamine	0-20	5,6	4,8

Tabel 4 annab ülevaate korrelatsioonseostest heaoluhinnangute, keskmise interneti kasutussageduse ja sotsiaalse vahendamise ning üldise eluga rahuolu vahel. Heaoluhinnangud perele, sõpradele ja koolile on positiivses korrelatsioonis laste hinnanguga oma üldisele eluga rahulolule. Samuti esineb positiivne korrelatsioon vanemliku vahendamise, sõprade ja õpetajate poolse vahendamise ja üldise eluga rahulolu vahel. See näitab, et lapsed, kes tunnevad end kodus, koolis ja sõprade keskel hästi, on oma eluga üldiselt rahulolevad. Vaid keskmine interneti kasutussagedus on üldise eluga rahuloluga negatiivses korrelatsioonseoses, mis näitab, et mida vähem lapsed internetis aega veedavad, seda kõrgemad on nende eluga rahuloluhinnangud. Positiivne korrelatsioon on tugevaim (korrelatsioonikordaja 0,282) perele antud heaoluhinnangu ja üldise eluga rahulolu vahel ning madalaim sõprade poolse vahendamise ja üldise eluga rahulolu vahel (0,086), millest väljendub, et kõige tugevamat mõju laste üldisele eluga rahulolule võib avaldada kodu ja suhted perega ning kõige väiksemat mõju sõprade poolne internetikasutuse vahendamine.

Tabel 4. Korrelatsioonseosed laste üldise eluga rahulolu ja heaoluindeksite vahel

	Üldine eluga rahulolu (skaala 0-10)
Heaoluhinnang perele	0,282**
Heaoluhinnang sõpradele	0,135**
Heaoluhinnang koolile	0,251**
Keskmine interneti kasutussagedus	-0,144**
Vanemlik vahendamine	0,200**
Õpetajate poolne vahendamine	0,111**
Sõprade poolne vahendamine	0,081*

* $p < 0,05$

** $p < 0,01$

1.9 Regressioonanalüüs

Multinoomse regressioonimudeli abil uurin, kuidas on sotsiaaldemograafilised tunnused, heaoluhinnangud ja internetikasutuse vahendamine seotud laste üldise eluga rahuloluga. Mudelis on sõltuvaks tunnuseks, üldine eluga rahulolu, mis on ümberkodeeritud kolmese jaotusega skaalale. Sõltumatuteks tunnusteks on mudelis sugu, vanus, ankeedi keel, perestruktuur, pere majanduslik positsioon, heaoluhinnangud perele, koolile ja sõpradele ning internetikasutuse sotsiaalne vahendamine vanemate, õpetajate ja sõprade poolt. Mudeli abil hindan, kuidas elule keskpärase või hea hinnangu andnud lapsed eristuvad kehva hinnangu andnutest argumenttunnuste järgi.

Mudelit proovisin koostada ka selliselt, et võtsin vanuse mudelisse arvtunnusena ning ühes variandis kasutasin mudelis ka vanusegruppide neljast jaotust. Proovitud mudelid olid oma kirjeldusvõimelt sarnased töös kasutatud mudeliga, ning tulemustes esines väga väike varieeruvus. Analüüsis jäin vanusegruppide kahese jaotuse juurde, kuna neljane jaotus oleks tähendanud väga palju väikseid rühmi, mille sees mudelis võrdlust tehakse ning indiviidide arv ühes rühmas oleks olnud liiga väike. Just kõige nooremas vanuserühmas (9-10 eluaastat) oli vastajate kadu kõige suurem, sest nende hulgas oli kõige rohkem neid, kes mõnele küsimusele ei osanud vastata. Vanus arvulise tunnusena ei tulnud mudelis oluline seetõttu, et seos vanuse ja üldise eluga rahulolu vahel pole päris lineaarne. Seega kasutasin mudelis vanuse kahest jaotust, kuna selline mudel osutus kõige ilmekamaks ja tõi olulised tulemused kõige selgemini esile.

Analüüsiks koostatud regressioonimudel on statistiliselt oluline ning mudeli kirjeldusaste on kõrge, täpsemalt seletab mudel ära ca 38% kogu variatiivsusest (Tabel 5).

Tabel 5. Regressioonimudel üldise eluga rahuolu prognoosimiseks

	Keskpärane elu (7-8)		Hea elu (9-10)	
	Regressiooni-kordaja	Riskisuhe	Regressiooni-kordaja	Riskisuhe
Heaoluhinnang perele	0,143	1,154	0,255*	1,291
Heaoluhinnang sõpradele	0,121*	1,129	0,100	1,105
Heaoluhinnang koolile	0,058	1,060	0,191*	1,210
Keskmine interneti kasutussagedus	-0,016	0,984	-0,057	0,945
Vanemlik vahendamine	0,064*	1,066	0,069*	1,071
Õpetajate poolne vahendamine	0,049	1,051	0,036	1,037
Sõprade poolne vahendamine	-0,077*	0,926	-0,033	0,967
Sugu ¹	0,294	1,341	0,306	1,359
Vanus ²	-0,664*	0,515	-0,231	0,794
Ankeedi keel ³	-0,338	0,713	-0,451	0,637
Perestruktuur (bioloogilised vanemad) ⁴	-0,105	0,901	-0,452	0,636
Perestruktuur (üksikvanem) ⁴	-0,098	0,906	-0,377	0,714
Sotsiaal-majanduslik taust (kõrgeim) ⁵	2,997*	20,033	3,658*	38,794
Sotsiaal-majanduslik taust (keskmine) ⁵	1,772*	5,882	1,129*	3,092
Vabaliige	-3,744		-6,251	

n = 643

Hii-ruut statistiku väärtus 261,886 (p=0,000)

Nagelkerke kordaja 0,377 (p=0,000)

Sõltuva tunnuse taustakategooria: kehvapoolne elu (0-6)

¹taustakategooria: tüdruk

² taustakategooria: 13-17aastased

³ taustakategooria: vene keel

⁴ taustakategooria: muu peretüüp

⁵ taustakategooria: madalaim kiht

1.9.1 Oma elu keskpäraseks hindavad lapsed

Tabel 5 näitab, et tugevaimat mõju avaldab laste eluga rahulolule pere sotsiaal-majanduslik positsioon. Lapsed, kes arvavad, et neil on keskpärane elu (skaalapunktid 7-8), on oma elu

kehvapooleks pidavate (ehk pigem eluga rahulolematute) lastega võrreldes oluliselt enam majanduslikult kindlustatud. Oma elu keskpäraseks hindavad lapsed on rohkem pärit keskmisest ja kõrgemast sotsiaal-majanduslikust kihist. Lapsed, kes hindavad oma sõprussuhteid ja nende kvaliteeti kõrgemalt, on samuti suurema tõenäosusega oma eluga keskmiselt või vähe rahul.

Võrreldes lastega, kes on eluga pigem rahulolematud, on keskpärase eluga laste seas rohkem nii kõrgemasse kui ka keskmisesse majanduslikku kihti kuulujaid. Oma pere kõrgemasse sotsiaalsesse kihti kuuluvaks hindavatel lastel on 20 ($\text{Exp}(B)=20,033$) korda suurem tõenäosus olla keskpärase eluga kui pere sotsiaal-majanduslikku kihti madalaks pidavatel lastel. Lastel, kes hindavad oma pere sotsiaal-majanduslikku olukorda keskmiseks, on 5 korda ($\text{Exp}(B)=5,882$) suurema tõenäosusega keskpärane elu, kui madalamasse sotsiaalsesse kihti kuuluvatel lastel.

Keskpärase eluga lapsed saavad vanematelt internetikasutuse teemadel rohkem nõu ja toetust kui eluga pigem rahulolematud lapsed. Lapsed, kes on arvamusel, et nende vanemad tegelevad rohkem internetikasutuse vanemliku vahendamisega, on tõenäolisemalt keskpärase kui kehvapoole eluga. Samas sõprade poolt saavad keskpärase eluga lapsed internetikasutusega seotud abi ja tuge vähem kui eluga pigem rahulolematud lapsed. Need lapsed, kes kogevad tugevamalt sõprade poolset internetikasutuse vahendamist, arvavad väiksema tõenäosusega, et nende elu on keskpärane.

Vanuse ja üldise eluga rahulolu vahel on samuti statistiliselt oluline seos. Võrreldes vanema vanusegrupiga (13-17-aastased), on nooremate vastajate seas vähem neid, kellel on keskpärane elu. Noorema vanusegrupi lapsed annavad oma üldisele eluga rahulolule, võrreldes vanemasse vanusegruppi kuulujatega, kõrgemaid rahuloluhinnanguid. 13-17-aastastest hindab oma elu keskpäraseks 43%, seevastu nooremasse (9-12-aastased) vanusegruppi kuuluvate laste seas on keskpärase hinnangu andnuid vaid 34%.

Ka perele antud heaoluhinnang on olulisuse nivool 0,1 seotud laste üldise eluga rahuloluga. Tendentsina selgub, et keskpärase eluga lapsed kalduvad hindama ka oma heaolu kodus kõrgemalt kui need lapsed, kes on eluga pigem rahulolematud. Ka tabelis 6 nähtub, et oma

eluga keskmiselt või väga rahul olevad lapsed on oma perega keskmiselt rohkem rahul kui kehva eluga lapsed.

Tabel 6. Heaoluhinnangute ja internetikasutuse vahendamise keskmised väärtused üldise eluga rahulolu hinnangute lõikes

	Kehvapoolne elu	Keskpärane elu	Hea elu
Heaoluhinnang perele (0-9)	7,3	8,0	8,4
Heaoluhinnang sõpradele (0-9)	6,7	7,1	7,4
Heaoluhinnang koolile (0-15)	10,9	11,9	12,9
Keskmine interneti kasutussagedus (1-9)	5,4	5,3	4,7
Vanemlik vahendamine (0-20)	7,8	9,3	10,4
Õpetajate poolne vahendamine (0-20)	7,0	7,9	8,4
Sõprade poolne vahendamine (0-20)	5,4	6,0	6,4

1.9.2 Oma elu heaks hindavad lapsed

Oma elu heaks pidavad (ehk eluga väga rahul) lapsed on sarnaselt keskpärase eluga lastega oluliselt rohkem majanduslikult kindlustatud, kui kehvapoolse eluga lapsed (Tabel 5). Hea eluga laste seas on tunduvalt rohkem neid, kes on pärit kõrgemasse sotsiaalsesse kihti kuuluvatest peredest. Lapsed, kes on oma eluga väga rahul (skaalapunktid 9-10) hindavad oma suhteid pere ja kooliga tunduvalt kõrgemalt kui need lapsed, kes on oma eluga pigem rahulolematud. Internetikasutuse puhul tajuvad hea eluga lapsed vanemate poolset vahendamist rohkem kui kehvapoolse eluga lapsed.

Võrreldes kehvapoolse eluga lastega, on hea eluga laste seas rohkem nii neid, kelle pere kuulub kõrgesse sotsiaalsesse kihti, kui ka neid, kes on arvamusel, et nende pere sotsiaal-majanduslik positsioon on keskmine. Võrreldes madalasse sotsiaal-majanduslikku kihti kuuluvate lastega on kõrgesse sotsiaalsesse kihti kuuluvate perede lastel 38 korda ($\text{Exp(B)}=38,794$) suurem tõenäosus olla oma eluga väga rahul. Keskmisesse kihti kuuluvatest peredest pärit laste tõenäosus oma üldist eluga rahulolu heaks hinnata on kolm korda ($\text{Exp(B)}=3,092$) kõrgem kui madalasse sotsiaal-majanduslikku kihti kuuluvatel lastel.

Need lapsed, kes annavad oma pereheolule ja kooliga seotud heolule kõrgemaid hinnanguid, on suurema tõenäosusega oma eluga väga rahul. Ka keskmiste võrdluses selgub, et enda hinnangul head elu omavate laste keskmine hinnang nii oma pereheolule kui ka kooliga seotud heolule on kõrgem kui kehvapoolse eluga rahuloluga laste puhul. Lastel, kelle vanemad tegelevad rohkem internetikasutuse vahendamisega, on samuti suurem tõenäosus olla oma eluga väga rahul.

4. ARUTELU JA JÄRELDUSED

Bakalaureusetöös uurisin, millised seosed esinevad laste üldise eluga rahulolu ja last kirjeldavate sotsiaaldemograafiliste tunnuste ning last vahetult mõjutavate keskkondade vahel.

Bakalaureusetöö tulemustest selgus, et oma elu peavad heaks ligi 31%, keskpäraseks 39% ja kehvapoolseks 30% lastest. Kuigi eriti madala rahuloluhinnanguga lapsi (skaalapunkt alla 5) oli veidi alla 5%, on see üsna märkimisväärne, arvestades, et populatsioonile (117 980 (Eesti Statistika, 2020)) üldistatuna on ligikaudu 5900 9-17-aastase Eesti lapse eluga rahulolu väga madal.

Bronfenbrenneri teooria kohaselt on last vahetult mõjutavateks keskkondadeks mikro- ja mesokeskkonnad, mis hõlmavad lapse jaoks kõige vahetumaid keskkondi nagu kodu ja pere, kool ja sõbrad, lisaks ka nende keskkondadega seotud sotsiaalseid suhteid ning füüsilisi ja majanduslikke tegureid. Analüüsi tulemustest selgus samuti, et laste üldise eluga rahulolu olulisemateks mõjutajateks on pere, kool ja sõbrad, mis on Bronfenbrenneri järgi last vahetult mõjutavad keskkonnad ja kuuluvad mikrosüsteemi. Seega võib bakalaureusetöö analüüsi tulemustest lähtuvalt samuti väita, et lapse heaolu seisukohalt on kõige olulisemaks ja last vahetult mõjutavaks mikrokeskkond.

Enim mõjutavad laste üldist eluga rahulolu perekonnaga seotud tegurid nagu heaoluhinnang perele, pere sotsiaal-majanduslik taust ja internetikasutuse vanemlik vahendamine. Lapsed, kes hindavad oma perega seotud heaolu kõrgemalt, peavad suurema tõenäosusega oma elu heaks (olulisuse nivool 0,01) või keskpäraseks (olulisuse nivool 0,1). Lapsed, kes tunnevad end kodus turvaliselt ja keda kodus kuulatakse ja aidatakse, on oma eluga rohkem rahul kui need, kes kodus hoolimist ja turvatunnet vähem tajuvad. Eluga rahulolevamad lapsed saavad oma vanematelt rohkem nõu ja abi seoses internetikasutusega. Seega on eluga väga rahul olevatel lastel tõenäoliselt vanemate ja teiste pereliikmetega tugevamad ja usalduslikumad suhted, nad veedavad vanematega koos rohkem aega ja tunnevad end kodus turvaliselt ja armastatult. Perekond, suhted vanemate ja teiste pereliikmetega ning nende suhete kvaliteet on ühed olulisemad lapse heaolu mõjutavad tegurid (Goswami, 2011; Kutsar jt, 2017;

Thompson, 2014). Üldiselt, mida rohkem vanemad lapsega tegelevad ja lapse elus toetavate ja hoolivate inimestena osalevad, seda kindlamalt ja turvalisemalt laps end tunneb ning seda suurem on ka lapse üldine eluga rahulolu.

Lisaks perele antud heaoluhinnangule on veel üheks olulisemaks perega seotud ja laste eluga rahulolu kõige tugevamalt mõjutavaks teguriks laste hinnang oma pere sotsiaal-majanduslikule olukorrale. Multinoomse regressioonianalüüsi tulemustest selgus, et nii oma elu heaks kui ka keskpäraseks hindavad lapsed on enamasti pärit kõrgesse või keskmisesse sotsiaal-majanduslikku kihti kuuluvatest peredest. Oma pere sotsiaal-majanduslikku olukorda paremaks hindavate laste kõrgema eluga rahulolu põhjuseks võib olla see, et nende laste vanematel on tõenäoliselt kõrgem haridustase ja paremad töökohad, mistõttu saavad need lapsed arvatavasti endale ka rohkem lubada. Paremal järjel olevate perede lapsed saavad sageli vanematelt rohkem hoolt ja tähelepanu ning sageli panustavad nende vanemad rohkem ka lapse arengusse ja temaga tegelemisesse. Näiteks Hispaanias tehtud uuringust ilmnes, et lapsed, kelle eluga rahuloluhinnang oli üldisest aritmeetilisest keskmisest madalam, leiavad, et nende perekond on teistest peredest vaesem, nad ei saa taskuraha või nende kodus ei ole ühelgi täiskasvanul tasustatud tööd (Casas, Bello, González ja Aligué, 2013).

Samuti on laste eluga rahuloluga seotud suhted sõprade ja õpetajatega ning nende suhete kvaliteet. Lapsed, kes hindavad oma eluga rahulolu keskpärasele tasemele, kogevad rohkem internetikasutuse vanemlikku vahendamist ja vähem sõprade poolset vahendamist. Seevastu eluga pigem rahulolematud lapsed saavad internetikasutusel rohkem abi ja tuge just sõpradelt. Minu arvates võib sellest järeldada, et madalama eluga rahuloluga laste vanemad osalevad oma laste elus vähem, neil on vähem aega oma lastega tegeleda ja seetõttu on madalamaid hinnanguid andvatel lastel oma vanematega ka nõrgemad suhted. Tõenäoliselt kogevad need lapsed vähem ka vanemate tuge ja abi, sh interneti kasutamisel, kui oma üldist eluga rahulolu kõrgemaks hindavad lapsed. Eluga pigem rahulolematute laste jaoks on sõprade poolne tugi ja tähelepanu eriti oluline, kuna nad tunnevad, et vanemad osalevad elus vähem, mistõttu ootavadki nad sõpradelt nii sotsiaalset kui ka emotsionaalset tuge ja mõistmist. Eluga väga rahul olevad lapsed hindavad kõige kõrgemalt peresuhteid, turvalisust ja vanemate toetust ning saavad internetikasutusel enim abi vanematelt. Ka varasemad uuringud kinnitavad, et lapsed, kelle üldise heaolu hinnangud on madalamad, kalduvad

toetuma sõprussuhetele, samal ajal kui kõrge heaoluhinnanguga lapsed peavad olulisemaks peresuhteid (González-Carrasco jt, 2015; Navarro jt, 2017).

Kooliga seotud heaoluhinnang avaldab olulist mõju nende laste puhul, kellel on hea elu. Kui lapsed tunnevad end koolis hästi ja turvaliselt, kaasõpilased ja õpetajad on nende suhtes hoolivad ja abivalmid ning nad tunnevad, et saavad koolis oma muredest rääkida, hindavad lapsed tõenäolisemalt ka oma üldist eluga rahulolu heaks. Kuna lapsed veedavad suure osa oma ajast koolis, mõjutab kõrgem kooliga seotud heaoluhinnang positiivselt ka laste üldist eluga rahulolu.

Vanuse ja eluga rahulolu puhul esineb üldine tendents, et mida nooremad on lapsed, seda rahulolevamad nad oma eluga on. Vanuse kasvades laste eluga rahulolu langeb ja seda kinnitavad ka varasemad uuringud. Näiteks „Laste õiguste ja vanemluse uuring“ (Anniste jt, 2018), kus samuti selgus, et kuigi suurem osa (82%) Eesti lapsi on oma eluga üldiselt rahul, esineb siiski tendents, et eluga rahulolu kahaneb koos vanusega. Vanemate laste eluga rahulolu on mõnevõrra madalam kui noorematel vanuserühmadel (Anniste jt, 2018). Vanemate laste madalamat üldist eluga rahulolu võib põhjendada asjaoluga, et ka täiskasvanute keskmine eluga rahuloluhinnang on enamasti laste hinnangust madalam ning seega lähenevad lapsed vanemaks saades oma hinnangutega täiskasvanutele (Kutsar jt, 2018). Lapse sugu ja ankeedi keel rahuloluhinnanguga oluliselt seotud ei ole ja seega ei mõjuta etniline taust või sugu seda, millise rahuloluhinnangu laps oma elule annab.

Kahemõõtmelisest seoseanalüüsist selgus, et eluga rahuloluhinnangud on seotud ka perestruktuuriga, kuigi regressioonmudeli järgi see statistiliselt oluliseks teguriks ei osutunud. Seega esineb tendents, et lapsed, kes elavad koos mõlema bioloogilise vanemaga, on teiste peretüüpidega võrreldes oma eluga kõige rahulolevamad, ning kõige madalama eluga rahuloluhinnanguga on üksikvanemaga peres elavad lapsed. Laste heaolu kodus mõjutab oluliselt turvatunne ja vanemate poolse hoolitsuse tundmine. Lapsed, kes ei ela igapäevaselt mõlema vanemaga koos, leiavad, et nende vanemad on nende ellu ja nende eest hoolitsemisse vähem kaasatud (Brannen jt, 2000), mis omakorda avaldab mõju nende peresuhetele antud heaoluhinnangutele. McAuley ja Rose (2014) väidavad, et sageli tunnevad lapsed vanemate lahkuminekuga ja lahus elamise tõttu kurbust ning see langetab ka nende üldist eluga rahuloluhinnangut. Võib järeldada, et lapsed, kes ei ela bioloogiliste vanematega, tunnevad

kodus vähem hoolimist ja turvatunnet, mis mõjutab ka nende perele antud heaoluhinnanguid, mis omakorda on olulises seoses üldise eluga rahuloluga.

Üldiselt võib öelda, et lastel, kes on oma eluga rahul, on ka head suhted nii kodus kui ka koolis. Nende vanemad on nende ellu suuremal määral kaasatud ja nad saavad vanematelt spetsiifilist tuge, näiteks interneti teemadel. Seetõttu ei ole sõprussuhted nende jaoks sellest aspektist lähtudes nii olulised kui kehvapoolse eluga laste jaoks, kellel vanemate poolne toetus on kehvem ja kes seetõttu toetuvad pigem sõpradele. Samuti on hea eluga laste pere majanduslikult olukord parem, tänu millele saavad nad endale ilmselt ka rohkem lubada ja neile on tagatud rohkem võimalusi. Ka keskpärase eluga laste jaoks on olulisel kohal vanemate tugi ja sõprussuhted, kuid hea elu puhul on lisaks perele domineerivaks ka koolikeskkond, kus lapsed samuti suure osa oma ajast veedavad.

Kuna laste eluga rahulolu mõjutavad enim tema heaolu kodus ja koolis ning suhted lähedastega: vanemate, sõprade ja õpetajatega ning väga tugevat mõju heaolule avaldab ka pere sotsiaal-majanduslik positsioon, on poliitikate kujundamisel oluline pöörata tähelepanu nii subjektiivsetele hinnangutele ja laste endi arvamustele kui ka objektiivselt mõõdetavatele näitajatele. Oluline on tagada pere majanduslik toimetulek, sest mida madalam on pere sotsiaal-majanduslik positsioon, seda suurem on tõenäosus, et ka peres elavate laste eluga rahulolu on madalam. Kuna laste tajutav heaolu erinevates keskkondades on tugevalt seotud nende üldise eluga rahuloluga, on laste heaolu edendamise seisukohast oluline lähtuda nende endi hinnangutest ja võtta arvesse, et laste vaade oma elule ja heaolule erineb täiskasvanute omast (Ben-Arieh jt, 2014). Oluline on mõista laste endi seisukohti ja tõlgendada tulemusi laste nägemusest lähtuvalt. Tähtis on panustada sellele, et oleks rohkem neid lapsi, kes tunnevad end siin ja praegu hästi, turvaliselt ja õnnelikult ning vähem neid, kes ei pea oma elu heaks ega isegi keskpäraseks, kuna see võib omakorda tähendada madalamaid rahuloluhinnanguid ja probleeme ka nende tulevikus.

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöös uurisin, kuidas on laste üldine eluga rahulolu seotud nende sotsiaaldemograafiliste karakteristikute, perele, koolile ja kodule antud heaoluhinnangute ning internetikasutuse sotsiaalse vahendamisega. Uurimisküsimustele vastuste leidmiseks kasutasin EU Kids Online'i uuringu 2018. aasta 9-17-aastaste Eesti laste andmeid. Uurimismeetodina kasutasin kirjeldavat statistikat, risttabeleid, korrelatsioonanalüüsi ja regressioonanalüüsi.

Bakalaureusetöö põhitulemuseks oli, et kodukeskkond ja suhted lähedastega, ning lapse hinnang oma pere sotsiaal-majanduslikule positsioonile on laste eluga rahulolu kõige rohkem mõjutavad tegurid. Laste eluga rahuloluga mõjutab enim pere sotsiaal-majanduslik olukord. Mida paremaks pidasid lapsed oma pere sotsiaal-majanduslikku positsiooni, seda rahulolevamad olid nad oma eluga üldiselt. Analüüsis selgus, et mida lähedasem on lapse suhe kodus vanemate ja teiste pereliikmetega, seda kõrgema rahuloluhinnangu nad oma elule annavad. Ka internetikasutuse puhul kogevad keskpärase ja hea eluga lapsed rohkem vanemlikku vahendamist, samas kui eluga pigem rahulolematud lapsed saavad internetitegevustes abi ja toetust pigem sõpradelt. Sõpradele antud heaoluhinnangud mõjutavad samuti eluga rahulolu rohkem kehvapoolse eluga laste puhul, millest võib järeldada, et mida madalam on laste perega seotud heaoluhinnang, seda olulisemat rolli mängivad lapse elus sõbrad, nende tähelepanu, tugi ja hoolimine. Koolikeskkond mõjutab seevastu rohkem just hea eluga lapsi, kui lapsed tunnevad end koolis hästi ja turvaliselt, on neil tõenäoliselt ka väga hea elu.

Sotsiaaldemograafilistest teguritest mõjutab laste eluga rahuloluga ka vanus. Vanuse mõju eluga rahulolule oli igati ootuspärane, kuna ka varasemates uuringutes on täheldatud, et laste üldine eluga rahulolu langeb vanuse tõustes ning sama tendents ilmnis ka käesoleva bakalaureusetöö tulemustes.

Tuginedes bakalaureusetöö tulemustele ja sellele, et laste rahuloluhinnangud langevad vanuse kasvades, võiks edaspidistes uurimistöödes tähelepanu pöörata sellele, millised tegurid viivad laste eluga rahulolu langusele vanuse tõustes. See teave on oluline, et saaks edaspidi

praktikas selliseid olukordi ennetada ja leida võimalusi laste eluga rahulolu languse pidurdamiseks.

KASUTATUD ALLIKAD

Amichai-Hamburger, Y. ja Barak, A. (2009). Internet and Well-Being. Y. Amichai-Hamburger (toim.), *Technology and psychological well-being* (34–76). Cambridge: Cambridge University Press.

Anniste, K., Biin, H., Osila, L. , Koppel, K. ja Aaben, L. (2018). *Laste õiguste ja vanemluse uuring 2018. Uuringu aruanne*. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. Kasutatud 23.01.2020 https://www.sm.ee/sites/default/files/lovu_lopparuanne_final_1.11.18.pdf

Ben-Arieh, A. (2010). Developing indicators for child well-being in a changing context. *Child well-being: Understanding children's lives* (129-142). London: Jessica Kingsley Publishers. Kasutatud 15.01.2020 https://www.researchgate.net/profile/Asher-Ben-Arieh/publication/262178886_Developing_indicators_for_child_well_being_in_a_changing_context/links/55ff079608ae07629e51d0b4/Developing-indicators-for-child-well-being-in-a-changing-context.pdf

Ben-Arieh, A., Casas, F., Frønes, I. ja Korbin, J. E. (2014). Multifaceted Concept of Child Well-Being. A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes ja J. E. Korbin (toim), *Handbook of child well-being* (1-28). New York: SpringerReference

Brannen, J., Heptinstall, E. ja Bhopal, K. (2000). *Connecting children: Care and family life in later childhood*. London: RoutledgeFalmer. Kasutatud 17.01.2020 <https://doi.org/10.4324/9780203996355>

Bronfenbrenner, U. (1979). *The Ecology of human development: Experiments by nature and design*. Cambridge Massachussets, London: Harvard University Press.

Casas, F. (2011). Subjective Social Indicators and Child and Adolescent Well-Being. *Child Indicators Research*, (555–575). Springer. Kasutatud 22.01.2020 <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs12187-010-9093-z.pdf>

Casas, F. (2019). Are all children very happy? An introduction to children's subjective well-being in International perspective. D. Kutsar ja K. Raid (toim). *Children's subjective well-being in local and international perspectives* (6-17). Statistikaamet, 2019.

Casas, F., Bello, A., González, M. ja Aligué, M. (2013). Children's Subjective Well-Being Measured Using a Composite Index: What Impacts Spanish First-Year Secondary Education Students' Subjective Well-Being? *Child Indicators Research*, 6 (433–460). Springer. Kaasutatud 08.04.2020 <https://link.springer.com/article/10.1007/s12187-013-9182-x>

Children's Worlds kodulehekül (i.a.). *International Survey of Children's well-being (ISCWeB)*. Kasutatud 26.03.2020 <https://isciweb.org>

Eesti Statistika (2020). Rahvastik aasta alguses ja aastakeskmise rahvaarv soo ja vanuse järgi. Kasutatud 24.05.2020 <http://andmebaas.stat.ee/?lang=et>

Eurostat. (2020). *Quality of life indicators – overall experience of life*. Kasutatud 23.04.2020 https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Quality_of_life_indicators_-_overall_experience_of_life

González-Carrasco, M., Malo, S., Casas, F., Crous, G., Baena, M., Navarro, D. (2015). The Assessment of Subjective Well-Being in Young Children: Strengths and Challenges. *Journal of Social Research & Policy*, 6(2), 1–11. Kasutatud 13.03.2020 <https://search.proquest.com/openview/9c772010b039606a74bb72354988d1ad/1?pq-origsite=gscholar&cbl=396321>

Goswami, H. (2011). Social relationships and children's subjective well-being. *Social Indicators Research*, 3 (575–588). Kasutatud 22.01.2020 <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs11205-011-9864-z.pdf>

James, A. ja Prout, A. (2015). A new paradigm for the sociology of childhood? A. James ja A. Prout (toim.). *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood* (6-28). London: Routledge

Kagitchibasi, C. (2014). Family and Child Well-Being. A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes ja J. E. Korbin (toim), *Handbook of child well-being* (1137-1170). New York. SpringerReference

Kalmus, V. (2007). Estonian Adolescents' Expertise in the Internet in Comparative Perspective. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 1(1). Kautatud 26.02.2020 <https://cyberpsychology.eu/article/view/4200/3241>

Kalmus, V., Siibak, A. ja Blinka, L. (2014). Internet and Child Well-Being. A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes ja J. E. Korbin (toim), *Handbook of child well-being* (2093-2133). New York. SpringerReference

Kapteyn, A., Lee, J., Tassot, C., Vonkova, H. ja Zamarro, G. (2015). Dimensions of Subjective Well-Being. *Social Indicators Research*, 123(3), lk 625-660. Kasutatud 18.01.2020 https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4543406/pdf/11205_2014_Article_753.pdf

Kirwil, L. (2009). Parental mediation of children's internet use in different European countries. *Journal of Children and Media*, 3(4), 394-409. Kasutatud 23.05.2020 <https://doi.org/10.1080/17482790903233440>

Kutsar, D. ja Kasearu, K. (2017). Do children like school – Crowding in or out? International comparison of children's perspectives. *Children and Youth Services Review*, 80(2017), 140-148).

Kutsar, D., Soo, K. ja Raid, K. (2018). Rahvusvaheline laste heaolu uuring – võimalus arendada lastekeskset statistikat. L. Haugas ja H. Hennoste (toim), *Eesti Statistika Kvartalikirj 1/2018*. Tallinn: Statistikaamet

Kutsar, D., Soo, K., Strózik, T., Strózik, D., Grigoras, B. ja Bălătescu, S. (2017). Does the Realisation of Children's Rights Determine Good Life in 8-Year-Olds' Perspectives? A Comparison of Eight European Countries. *Child Indicators Research*, 12, 161-183(2019). Springer.

Lapse õiguste konventsioon (2008). *Riigi Teataja II*. Kasutatud 12.04.2020, <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>

Livingstone, S. ja Haddon, L. (2009). *EU Kids Online: Final report*. The London School of Economics, London: EU Kids Online. Kasutatud 12.04.2020 [http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20%20\(2006-9\)/EU%20Kids%20Online%20%20Reports/EUKidsOnlineFinalReport.pdf](http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20%20(2006-9)/EU%20Kids%20Online%20%20Reports/EUKidsOnlineFinalReport.pdf)

McAuley, C. ja Rose, W. (2014). Children's social and emotional relationships and well-being: from the perspective of the child. A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes ja J. E. Korbin (toim), *Handbook of child well-being* (1865-1892). New York. SpringerReference

Murakas, R., Soo, K. ja Otsavet, S. (2019). Laste subjektiivne heaolu koolis. D. Kutsar ja K. Raid (toim.), *Laste subjektiivne heaolu kohalikus ja rahvusvahelises vaates* (32-47). Tallinn: Statistikaamet

Navarro, D., Montserrat, C., Malo, S., González, M., Casas, F. ja Crous, G. (2017). Subjective well-being: what do adolescents say? *Child & Family Social Work*, 22(1), 175–184. Kasutatud 13.03.2020 <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/cfs.12215>

Nevski, E. (2019). *0-3-aastaste laste digimäng ning selle sotsiaalne vahedamine*. Doktoritöö. Tallinna Ülikool, haridusteaduste instituut.

Oja, L., Paksööt, J., Aasvee, K., Kasvandik, L., Kukk, M., Kukke, K., Rahno, J., Saapar, M. ja Vorobjov, S. (2019). *Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine 2017/2018. õppeaasta uuringu raport*. Tallinn: Tervise Arengu Instituut. Kasutatud 23.05.2020

https://intra.tai.ee/images/prints/documents/157970053289_eesti_kooliopilaste_tervisekaitumine.pdf

Rees, G. ja Main, G. (toim.) (2015). *Children's views on their lives and well-being in 15 countries: An initial report on the Children's Worlds survey, 2013-14*. York, UK: Children's Worlds Project (ISCWeB). Kasutatud 12.04.2020
<https://www.york.ac.uk/inst/spru/research/pdf/ChildrensWorlds.pdf>

Sandin, B. (2014). History of Children's Well-Being. A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes ja J. E. Korbin (toim), *Handbook of child well-being* (31-86). New York. SpringerReference

Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Olafsson, K., Livingstone S. ja Hasebrink, U. (2020). *EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries*. EU Kids Online. Kasutatud, 12.04.2020
<https://doi.org/10.21953/lse.47fdeqj01ofo>

Soo, K. ja Kutsar, D. (2019). Subjective well-being and realisation of rights in children's perceptions. D. Kutsar ja K. Raid (toim). *Children's subjective well-being in local and international perspectives* (51-67). Statistikaamet, 2019.

Soo, K., Kalmus, V. ja Ainsaar, M. (2015). Eesti õpetajate roll laste internetikasutuse sotsiaalses vahendamises. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 3(2), 156-186. Kasutatud 22.05.2020 <https://doi.org/10.12697/eha.2015.3.2.06>

Sukk, M. ja Soo, K. (2018). *EU Kids Online'i Eesti 2018. aasta uuringu esialgsed tulemused*. Kalmus, V., Kurvits, R., Siibak, A. (toim). Tartu: Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut. Kasutatud 11.03.2020
https://sisu.ut.ee/sites/default/files/euko/files/eu_kids_online_eesti_2018_raport.pdf

Thompson, R. A. (2014). Why Are Relationships Important to Children's Well-Being? A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes ja J. E. Korbin (toim), *Handbook of child well-being* (1917-1954). New York. SpringerReference

Tooding, L.-M. (2015). Logistiline regressioonimudel. S. Sokk (toim), *Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes* (294-321). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus

Turk, P. Ja Sarv, M. (2019). Children`s right of participation from children`s and adults` perspectives. D. Kutsar ja K. Raid (toim). *Children`s subjective well-being in local and International perspectives* (94-105). Statistikaamet, 2019.

UNICEF. (2007). *Child poverty in perspective: An overview of child well-being in rich countries*. Innocenti Report Card 7. UNICEF Innocenti research centre, Florence. Kasutatud 28.01.2020 https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc7_eng.pdf

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Laura Kall,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Laste eluga rahulolu ja seda mõjutavad lähikeskkonna tegurid”, mille juhendajad on Kadri Soo ja Veronika Kalmus, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Laura Kall

28.05.2020